

VILNIAUS UNIVERSITETAS
MEDICINOS FAKULTETAS

Medicinos studijų programa

Klinikinės medicinos institutas, Psichiatrijos klinika

Margarita Kubilevičiūtė-Sakalauskienė, VI kursas, 12 gr.

VIENTISŪJŲ STUDIJŲ MAGISTRO
BAIGIAMASIS DARBAS

Patyčios ir paauglių psichinė sveikata

Bullying and Adolescent Mental Health

Darbo vadovas prof. dr. Sigita Lesinskienė

Klinikos vadovas prof. dr. Sigita Lesinskienė

Konsultantas lekt. Rokas Šambaras

Vilnius, 2025

Studento elektroninio pašto adresas margarita.kubileviciute@mf.stud.vu.lt

TURINYS

1	SANTRAUKA	3
2	SUMMARY	4
3	ĮVADAS	5
4	LITERATŪROS APŽVALGA	6
4.1	Patyčių aprašymas ir paplitimas. Paauglystė ir patyčios	6
4.2	Patyčių rizikos veiksniai	7
4.3	Patyčios ir mokyklos aplinka	7
4.4	Patyčios ir jų pasekmės	8
4.5	Patyčios internete	9
4.6	Patyčios ir psichinė sveikata	10
4.7	Patyčių prevencija	11
5	TYRIMO METODIKA	12
6	REZULTATAI	13
6.1	Demografinė charakteristika	13
6.2	Patyčių pasiskirstymas	15
6.3	Tiriamųjų laimės ir sveikatos duomenys	19
6.4	Tiriamųjų šeimos rodikliai	22
6.5	Kintamųjų koreliacija	23
6.6	Tiesinė regresija	24
7	REZULTATŲ APTARIMAS	26
7.1	Patyčios ir jų paplitimas	26
7.2	Patyčių rizikos veiksniai	29
7.3	Paauglių psichinė sveikata	30
7.4	Patyčių poveikis paauglių laimės jausmui	31
7.5	Patyčių poveikis sveikumo jausmui	32
8	IŠVADOS	33
9	PASIŪLYMAI	34
10	LITERATŪROS SĄRAŠAS	35
11	PRIEDAI	41

1 SANTRAUKA

Patyčios yra labai aktuali problema Lietuvoje ir visame pasaulyje, ypač tarp vaikų ir paauglių. Tiek patyčias internete, tiek tradicines patyčias patiria apie ketvirtadalis paauglių. Jos gali prasidėti dėl įvairių priežasčių, o jauname amžiuje patirtos patyčios gali turėti pasekmių paauglių psichinei sveikatai, kurios gali tęstis ir suaugus. Nors patyčios ir yra nagrinėjamos ilgą laiką, jos vis dar išlieka dažnos tarp paauglių, todėl šio tyrimo tikslas yra įvertinti patyčių paplitimą tarp Lietuvos paauglių ir nustatyti jų bei kitų veiksnių poveikį paauglių psichinei sveikatai.

Tyrimo uždaviniai: 1. Įvertinti Lietuvos paauglių patiriamų patyčių paplitimą ir dažnį pagal tam tikrus demografinius rodiklius ir išsiaiškinti patyčioms įtaką turinčius veiksnius. 2. Įvertinti paauglių psichinę sveikatą, atsižvelgiant į jų laimės ir sveikumo pojūčius. 3. Įvertinti, kokie veiksniai daro didžiausią įtaką paauglių psichinei sveikatai.

Tyrimo metodika: 2023 metų rugsėjo – gruodžio mėnesiais buvo vykdoma anoniminė anketinė apklausa raštu, kurioje dalyvavo 7 – 10 klasių mokiniai iš skirtingų Lietuvos miestų ir rajonų mokyklų. Anketa sudarė skirtingi klausimų blokai: apie demografinius duomenis (miestas/rajonas, lytis, klasė, amžius); patirtas patyčias per paskutinius 6 mėnesius mokykloje, ne mokykloje ir internete; šeimą (tėvai, su kuriais gyvena namuose ir finansinė situacija); apie bendrą savijautą (sveikumo ir laimės jausmai). Analizei naudotos R (versija 4.2.3) ir Microsoft Excel programos, statistiškai reikšmingi rezultatai vertinti, kai p reikšmė $<0,05$.

Tyrimo rezultatai: Tyrime dalyvavo 4124 respondentai, iš kurių 2014 (49,35%) berniukų, 1943 (47,61%) mergaitės, o 124 (3,04%) nurodė kitą lytį, amžiaus vidurkis $14,48 \pm 1,15$ metai. 950 (23,92%) mokėsi 7-oje klasėje, 984 (24,78%) 8-oje, 1050 (26,44%) 9-oje (I gimnazijos) ir 987 (24,86%) 10-oje (II gimnazijos). 1778 (48,81%) respondentai jaučiasi laimingi, 2428 (63,11%) jaučiasi sveiki. Per paskutinius 6 mėnesius beveik kasdien patyrė patyčias mokykloje 143 (3,53%), ne mokykloje 48 (1,19%), internete 111 (2,75%) respondentų. Buvo atrasta statistiškai reikšminga neigiama koreliacija tarp patirtų patyčių ir laimės bei sveikumo jausmo. Taip pat statistiškai reikšminga teigiama koreliacija tarp laimės ir sveikumo jausmų. Didžioji dalis beveik niekada nepatyrusių patyčių jaučiasi laimingi ir sveiki.

Išvados: Įvertinus tyrimo rezultatus nustatėme, jog patyčios yra paplitusios tarp Lietuvos paauglių ir turi neigiamą įtaką jų psichinei sveikatai, nes daro įtaką paauglių laimės jausmui ir gali neigiamai veikti jų sveikatą.

Raktažodžiai: Paaugliai, jaunimas, patyčios, kibernetinės patyčios, psichinė sveikata, psichologinė gerovė.

2 SUMMARY

Bullying is a very relevant problem in Lithuania and worldwide, especially among children and adolescents. About a quarter of adolescents experience both online and traditional bullying. Bullying can start because of a variety of reasons. And bullying at a young age can have consequences for adolescents' mental health that can continue into adulthood. Although bullying has been studied for a long time, it still remains common among teenagers. So the purpose of this study is to assess the prevalence of bullying among Lithuanian adolescents and determine its impact, along with other factors, on their mental health.

Tasks: 1. To assess the prevalence and frequency of bullying experienced by Lithuanian teenagers according to certain demographic indicators and to find out the factors influencing bullying. 2. To assess the mental health of adolescents considering their sense of happiness and general health. 3. To assess which factors have the greatest influence on the mental health of adolescents.

Methodology: An anonymous written questionnaire was conducted from September to December 2023, involving students from schools in different cities and districts of Lithuania. Only 7th – 10th grade students participated. The questionnaire consisted of different blocks of questions: about demographic data (city/district, gender, class, age); bullying experienced in the last 6 months at school, outside of school and online; family (parents with whom you live at home and financial situation); about general well-being (feelings of health and happiness). R (version 4.2.3) and Microsoft Excel programs were used for analysis, statistically significant results were evaluated when p value <0,05.

Results: The study included 4124 respondents of which 2014 (49,35%) boys, 1943 (47,61%) girls and 123 (3,04%) participants who identified as another gender. The average age was $14,48 \pm 1,15$ years. A total of 950 (23,92%) students were in the 7th grade, 984 (24,78%) in the 8th grade, 1050 (26,44%) in the 9th grade (1st year of gymnasium) and 987 (24,86%) in the 10th grade (2nd year of gymnasium). 1778 (48,81%) respondents reported as happy and 2428 (63,11%) as healthy. A statistically significant negative correlation was found between experiences of bullying and feeling of happiness and general health. Also, a statistically significant positive correlation was found between feeling of happiness and general health. The majority of those who have almost never experienced bullying feel happy and healthy.

Conclusions: After evaluating the results of this study, we found that bullying is widespread among Lithuanian teenagers and has negative impact on their mental health, as it affects the teenagers' sense of happiness and can negatively affect their general health.

Keywords: Adolescents, youth, bullying, cyberbullying, mental health, psychological well-being.

3 ĮVADAS

Patyčios yra labai aktuali problema Lietuvoje ir visame pasaulyje. Jos apibūdinamos kaip tyčinis ir vis pasikartojantis agresyvus elgesys prieš asmenį, kuris dažniausiai negali savęs apginti (1) ir neretai yra naudojamos kaip pagalba įgyti aukštesnį statusą, dominuoti grupėje ar mažinti stresą. Vaikai į patyčias gali būti įtraukiami skirtingais vaidmenimis: aukos, priekabautojo, priekabautojo/aukos ir stebėtojo (2). Patyčių patirtys visada yra individualios, nes patyčios yra įvairių formų ir gali būti išreiškiamos skirtingai: gali būti netiesioginės, kurioms būdinga socialinė atskirtis ir įvairių gandų skleidimas, taip pat gali būti tiesioginės, ir apimti žodinius ir fizinius veiksmus kaip mušimas ar pravardžiavimas. Šiuo metu labai paplitusios kibernetinės patyčios, kurių dažnumas tarp paauglių Lietuvoje pastaraisiais metais tik didėja ir daugėja tiek kurstytojų, tiek šių patyčių aukų (3). O kibernetinės patyčios gali būti vykdomos bet kokiomis elektroninėmis priemonėmis, pavyzdžiui internetu (4) ir dažniausiai prasideda šiek tiek vėliau nei tradicinės patyčios, nuo 14 metų amžiaus, kai asmuo vis daugiau laiko praleidžia internete ir prie mobiliųjų telefonų (5).

Nors patyčios yra paplitusios ir patiriamos įvairaus amžiaus, tačiau daugiausiai su jomis susiduria paaugliai. Pagal 2018 metų Jungtinių Tautų vaikų fondo (UNICEF) duomenis daugiau nei trečdalis moksleivių (13-15 metų) yra patyrę patyčias (6). Lietuvoje patyrusių patyčias paauglių skaičius taip pat didelis, tiek tradicinių, tiek kibernetinių patyčių aukomis yra apie ketvirtadalis paauglių (3). Vaikystėje patiriamas patyčias gali lemti įvairūs veiksniai, susiję su amžiumi, lytimi, rase, socioekonominiu statusu ar išvaizda, dažniausiai vaikai, kurie yra nusakomi kaip „kitokie“ labiau yra linkę patirti patyčias. O taip pat šiuo gyvenimo laikotarpiu asmenys yra labai jautrūs ir nustatyta, kad patyrusiems daug patyčių paauglystėje, dvigubai dažniau išsivysto depresija suaugus (7). Paauglystė yra kritinis žmogaus vystymosi etapas, kurio metu pradedama labiau tyrinėti savo tapatybę ir tampa mažiau priklausomu nuo tėvų (8) ir pastebėta, kad patyčios patirtos paauglystėje, gali turėti neigiamą poveikį asmens fiziniam, psichologiniam ir socialiniam funkcionavimui, o tai gali lemti atsiradusį nerimą, savižudiškas mintis ar pasiektus žemesnius akademinius pasiekimus (6).

Patyčios paauglystėje yra svarbi visuomenės sveikatos problema, matant tai, kad jos turi didelę neigiamą įtaką paauglių psichinei sveikatai, įskaitant nuotaikos sutrikimus ar somatinius simptomus (6). Paauglystėje atsiradusios psichinės sveikatos problemos gali tęstis ir suaugus bei turėti įtakos asmens tarpusavio santykiams ar fizinei sveikatai (9). Ir nors patyčios jau ilgą laiką yra nagrinėjamos, tačiau jų paplitimas Lietuvoje tarp moksleivių išlieka vienas aukščiausių Europoje jau daugiau nei dešimtmetį (10), todėl tirti patyčių poveikį Lietuvos paauglių psichinei sveikatai yra aktualu ir šiais dienais.

Darbo tikslas: Įvertinti patyčių paplitimą tarp Lietuvos paauglių ir nustatyti jų bei kitų veiksnių poveikį paauglių psichinei sveikatai.

Darbo uždaviniai:

1. Įvertinti Lietuvos paauglių patiriamų patyčių paplitimą ir dažnį pagal tam tikrus demografinius rodiklius ir išsiaiškinti patyčioms įtaką turinčius veiksnius;
2. Įvertinti paauglių psichinę sveikatą, atsižvelgiant į jų laimės ir sveikumo pojūčius;
3. Įvertinti, kokie veiksniai daro didžiausią įtaką paauglių psichinei sveikatai.

4 LITERATŪROS APŽVALGA

4.1 Patyčių aprašymas ir paplitimas. Paauglystė ir patyčios

Patyčios yra agresyvus fizinis (stumdimas, spardymas, mušimas), žodinis (pravardžiavimas, grasinimas, gandų skleidimas) ar kitaip išreiškiamas (socialinis atskyrimas, įvairių pašaipių mimikų rodymas) elgesys, pasikartojantis tam tikrą laiką ir dažniausiai vykstantis stabiliose ir mažose aplinkose, kuriose yra panašūs asmenys, pavyzdžiui vaikai (11), prieš negalintį savęs apsiginti asmenį (1), taip pat pastaruoju metu vis dažniau patyčios vyksta kibernetinėje erdvėje (12).

Patyčios yra paplitusios tarp įvairaus amžiaus žmonių, tačiau vaikai ir paaugliai yra vienos daugiausiai jų patiriančios amžiaus grupės, pagal Nacionalinio patyčių prevencijos centro (angl. National Bullying Prevention Center) 2017 metų apklausos duomenis, vienas iš penkių 12-18 metų paauglių teigė, kad yra patyręs patyčias (13). O pastaraisiais metais jų beveik nemažėja, nes 2022 metų statistika išlieka panaši, 19,2% 12-18 metų paauglių yra patyrę patyčias (14). Pagal Danijoje pateiktus duomenis, daugiausiai patyčių vyksta tarp 11 metų vaikų ir vėliau jų mažėja, bet paauglystėje patyčios gali būti atkaklesnės ir tęstis ilgiau nei jaunesniame amžiuje (15). Lietuvoje, kaip ir pasaulyje, patyčios tarp mokylinio amžiaus vaikų yra paplitusios bei pakankamai dažnos. Tiek patyčių kurstymas, tiek patyčių patyrimas yra dažni atvejai. Pagal 2022 metų HBSC (angl. Health Behaviour in School-aged Children) tyrimo duomenis 14% 11-15 metų amžiaus mokinių patys tyčiojasi iš kitų, o 2-3 kartus per mėnesį patyčias patiria beveik trečdalis (27%) (3), internetinės patyčios nuo 2018 metų Lietuvoje padažnėjo, apie trečdalis jas kursto (26%) ir apie trečdalis (27%) jas patiria (3).

Remiantis Pasaulio Sveikatos Organizacija (PSO) paauglystė apibrėžiama kaip amžius tarp vaikystės ir suaugusiojo ir apima asmenis nuo 10 iki 19 metų amžiaus (16). Tai yra kritinis raidos laikotarpis, kurio metu paauglys susiduria su įvairiais hormoniniais, emociniais ar aplinkos pokyčiais ir taip pat sparčiai bręsta fiziškai, vystosi jo psichosocialinė raida. Dažniausiai asmuo šiuo laikotarpiu išmoka geriau susidoroti su netikėtais iššūkiais ar stresu, bet yra ir dalis paauglių, kuriems tam tikri veiksniai gali turėti įtakos psichinės sveikatos sutrikimams atsirasti (17). Vienas iš veiksnių, turintis įtakos psichinei sveikatai gali būti patyčios, o tai, kad nemaža dalis paauglių patiria patyčias, nurodo, kad paauglystėje patyčios yra aktuali ir paplitusi problema (9).

4.2 Patyčių rizikos veiksniai

Kaip jau minėta, patyčios tarp jaunimo yra labai paplitusios, tačiau norint jų išvengti, pirmiausia reikia išsiaiškinti dėl ko jos vyksta, o rizikos veiksnių gali būti įvairių. Vienas iš veiksnių, kuris gali tiek skatinti tyčiotis iš kitų, tiek didina riziką patirti patyčias yra santykiai su šeima (18). Pavyzdžiui, auklėjimas, kurio metu yra naudojamos fizinės bausmės ar atstūmimas, taip pat pastovių konfliktų buvimas šeimoje gali pakeisti vaiko požiūrį į save, sumažinti gebėjimą susidoroti su stresu ar patirtomis emocijomis ir gali skatinti įsitraukimą į patyčias. Netinkama aplinka šeimoje taip pat gali būti siejama su nerimo ar agresyvumo atsiradimu ir pablogėjusiu gebėjimu spręsti konfliktus su bendraamžiais be agresijos (19).

Kitas veiksnys, kuris gali daryti įtaką tarpusavio santykiams, tai yra socialiniai santykiai ir asmenybės bruožai (20), pavyzdžiui, paaugliai, kurie yra atlaidesni, turi didesnę dėkingumo jausmą ar didesnę savikontrolę, rečiau įsitraukia į patyčias (21). Be to yra pastebėta, kad mokiniai, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių, dažnai tampa tiek patyčių agresoriais, tiek ir gali tapti aukomis (19). Labai dažnai patyčių aukomis tampa judėjimo negalią turintys paaugliai, kurie būna ignoruojami bei pravardžiuojami negalios neturinčių arba lengvesnę negalią turinčių bendraamžių (22). Nors atskirtieji bendraamžių grupėse ar mokykloje dažniau tampa patyčių aukomis, tačiau besijausdami atskirti gali ir pradėti kurstyti patyčias, taip norėdami įgauti kontrolę (23).

Pagal kai kuriuos autorius, socioekonominis statusas, taip pat gali būti veiksnys dėl kurio kyla patyčios. Pastebėta, kad vaikai iš mažesnes pajamas turinčių šeimų gali tapti patyčių aukomis, bet tuo pačiu gali ir patys skatinti patyčias kaip gynybos mechanizmą, nes žemas socioekonominis statusas gali būti priežastis žemesnių bendravimo įgūdžių susiformavimui (23). Kitas veiksnys, kuris turi įtakos patyčių paplitimui yra gyvenamoji vieta, paaugliai iš mažesnių miestelių ar kaimų patiria daugiau patyčių nei gyvenantys mieste ar priemiestyje. Taip pat pastebėta, kad rasė ar etninė grupė yra patyčias kurstantis veiksnys ir asmenys, priklausantys kelioms rasėms/etninėms grupėms patiria daugiausiai patyčių, taip pat viena daugiausiai patiriančių patyčias rasė yra baltaodžiai (14).

4.3 Patyčios ir mokyklos aplinka

Mokykla turi didelę įtaką vaikų gyvenimui, joje jie praleidžia didžiąją savo laiko dalį, bendrauja su draugais, mokytojais, kitais dirbančiais asmenimis (24). Mokyklos aplinka taip pat suskirsto žmones į skirtingas socialines grupes (22). Smurto ir patyčių mokykloje problema yra pastebėta jau seniai ir nagrinėjama nuo 1970-ųjų metų pradžios (24), ir galima pastebėti, kad palanki aplinka mokymosi įstaigoje gali prisidėti prie mokinių sveikos gyvensenos ugdymo ir geros psichinės sveikatos (25). Tačiau priešingai, bloga patirtis ir patirtos patyčios mokykloje yra didelė socialinė problema, nes daro didelę įtaką mokinių psichinei sveikatai ir psichosocialiniam prisitaikymui (26).

Deja, mokykloje patyčios yra labai dažnai pasitaikančios, net 1 iš 5 mokinių patiria patyčias mokykloje, o 1 iš 10 jas kursto (21), o Jungtinėje Karalystėje net 16000 11 - 15 metų mokinių teigė, kad patyčios yra pagrindinė priežastis dėl kurios jie neina į mokyklą (4). Patyčios ir fizinis bei psichologinis smurtas gali pasireikšti visur: pačioje mokykloje, pakeliui į ją ar tiesiog su mokykla susijusioje aplinkoje ir gali būti patiriamas iš kitų mokinių, mokytojų bei visų mokykloje dirbančių asmenų (24).

Kadangi paauglystė yra painus laikotarpis žmogaus gyvenime, jos metu prieštaringi jausmai gali pasireikšti kaip piktas elgesys, pavyzdžiui, patyčiomis mokykloje, dėl šios priežasties paaugliai dažnai patys ir tampa patyčių sukėlėjais (21). Tik galima pastebėti, kad berniukai dažniau į patyčias yra įtraukiami fiziniais veiksmais, o mergaitės apkalbinėjimu ar erziniu (19).

Priežastys, dėl kurių kyla patyčios mokymosi aplinkoje gali būti įvairios: lytis, amžius, sveikatos problemos ar socialiniai įgūdžiai, santykiai šeimoje ar mokykloje bei mokymosi pasiekimai. Tačiau patyčios dažniausiai nėra susijusios tik su vienu veiksmu, jos yra paties individo, šeimos, mokyklos ir aplinkos veiksnių sąveika (26). Kaip jau minėta anksčiau, paaugliai praleidžia daug laiko mokykloje, todėl būtent mokyklose vykdomos intervencijos, kuriose yra įsitraukę darbuotojai ir didesnė mokyklos dalis, gali žymiai sumažinti vaikų ir paauglių patyčias (7). Tačiau patyčios ir smurtas mokykloje dažnai yra ignoruojami ar nepastebimi tėvų ir mokytojų. Taip pat yra suaugusiųjų, kurie patyčias ir smurtą laiko normalia augimo dalimi ir nesupranta šių veiksnių neigiamo poveikio (20).

4.4 Patyčios ir jų pasekmės

Paauglystėje patirtos patyčios gali turėti įvairių pasekmių ir gali pakenkti psichinei sveikatai (6), jos taip pat gali būti susijusios su vienišumo jausmu, nemiga ar savižudišku elgesiu (27). Nagrinėjant literatūrą pastebėta, kad tiek patyčios patirtos internete, tiek įprastos patyčios yra siejamos su mažesniu gyvenimo pasitenkinimu paauglystėje, lyginant su paaugliais, kurie nepatyrė jokių patyčių. Taip pat paaugliai, kurie yra patyrę internetines patyčias, yra labiau linkę išreikšti mažesnę pasitenkinimą mokykla, supančia aplinka bei šeima (28). O tyrimai atskleidžia, kad patyrę patyčias moksleiviai, ypač atstumti įvairiose veiklose mokykloje, buvo linkę į mėginimus žudyti dvigubai dažniau už tuos, kurie nepatyrė patyčių (27). Toliau nagrinėjant patyčių sukeltas pasekmes matoma, kad patyrę patyčias paaugliai gali dažniau jaustis vieniši. Tačiau duomenys yra prieštaringi, nes, pavyzdžiui, COVID-19 pandemijos metu atliktuose tyrimuose yra teigiama, kad dažniau vienatvės jausmą išreiškia paaugliai, patyrę internetines patyčias, bet kiti autoriai nurodo, kad tiek internetinės, tiek įprastos patyčios gali būti siejamos su vienišumo jausmu (29,30).

Patyčios gali turėti didelę įtaką akademiniams pasiekimams, nes patirtos patyčios gali būti siejamos su žemesne savigarba, sumažėjusia mokymosi motyvacija bei mažesniu įsipareigojimu ar atsidavimu mokymuisi. O vaikai, kurie yra patyrę užgauliojimus iš bendraamžių, gali turėti neigiamą požiūrį į mokyklą (30) bei patiriantys patyčias vaikai beveik dvigubai dažniau praleidžia pamokas, o pabaigę vidurinę mokyklą yra linkę nebetęsti mokslų už tuos, kurie patyčių nepatiria (7), tad patyčių pasekmės gali būti ilgalaikės ir tęstis net ir sulaukus pilnametystės (21). Taip pat ilgalaikės patyčių pasekmės gali būti susijusios su socialinių įgūdžių stoka, prasta fizine sveikata bei finansinių sunkumų atsiradimu suaugus. Jie taip pat yra jautresni patiriamam stresui ir pastebėta, kad didžioji dalis suaugusiųjų, kurie turi psichinės sveikatos sutrikimų, jų turėjo ir jaunesniame amžiuje (9). Vaikystėje ar paauglystėje patyčias patyrusiems asmenims suaugus gali būti sunkiau susirasti ir išlaikyti draugus, taip pat jie turi mažesnę tikimybę gyventi su partneriu. O priekabiautojai/aukos turi didesnę riziką asocialaus elgesio pasireiškimui bei tapimui jaunais tėvais nei asmenys, kurie buvo tik patyčių aukos (4). Patyčių kurstytojai dažniau nei patyčių aukos būna nuteisiami už įvairius nusikaltimus kaip vagystės, nelegalus narkotikų vartojimas. Taip pat asmenims, patyrusiems patyčias pradinėje mokykloje, paauglystėje gali išsivystyti ribinės asmenybės bruožai bei psichoziniai patyrimai, kaip haliucinacijos ar kliesdėsiai (4).

4.5 Patyčios internete

Nors patyčios įprastai yra apibrėžiamos kaip pasikartojanti agresija fizinio kontakto metu, tačiau pastaraisiais metais, dėl didelės pažangos elektroninėje erdvėje, atsirado neigiamos socialinės sąveikos internete (28), kurios apibūdinamos kibernetinėmis patyčiomis (ang. Cyberbullying) ir yra tarsi įprastų patyčių persikėlimas į internetines platformas, kuriose siekiama pakartotinai pakenkti labiau pažeidžiamoms ir negalinčioms savęs apsaugoti internete grupėms (12). Asmenys tampa patyčių kurstytojais internete dėl kelių priežasčių: dėl galimybės nuslėpti savo tapatybę, didesnės auditorijos ir greitesnio plitimo bei poveikio patyčių aukoms. Autoriai įrodė, kad probleminis interneto naudojimas turi įtakos tradicinių bei kibernetinių patyčių apraiškai mokykloje (31).

Šiais laikais internetas ir su juo susijusios įvairios technologijos yra svarbūs kiekvienos dienos aspektai, ypač jaunimui. Jie yra naudojami bendravimui, mokymuisi ar laisvalaikio praleidimui, taip pat internetas yra labai patogi priemonė dalytis nuotraukomis, filmuota medžiaga, elektroniniais laiškais ar žinutėmis. Tačiau interneto naudojimas gali turėti ir įvairių rizikų asmeniui, tokių kaip išnaudojimas, viliojimas ar patyčios (32). Paaugliai yra viena iš labiausiai linkusių amžiaus grupių į patyčias internete dėl kelių priežasčių: nustatyta, kad būtent ši amžiaus grupė yra tiesiog viena dažniausiai patiriančių patyčias, taip pat tai yra amžius, kai individas gali būti labai pažeidžiamas išorinių veiksnių (12). Ir taip pat paaugliai šiais laikais praleidžia daug laiko internete. Pagal atliktos

apklausos, kurioje dalyvavo 1388 mokinių duomenis nustatyta, kad 60% tikrina socialines medijas bent kartą per dieną, o 22% tikrina kelis kartus per dieną (33), todėl susidėjus visiems šiems veiksniams, paaugliai turi didelę tikimybę patirti kibernetines patyčias.

Taip pat svarbu paminėti, kad paauglių elgesys tradicinių patyčių metu yra panašus į elgesį kibernetinių patyčių metu, tai rodo, kad internetas, kompiuteriai, telefonai yra tik nauji įrankiai (31) ir internetinės patyčios gali būti tik papildoma priemonė asmeniui, kuris tyčiojasi, bet jos nepakeičia įprastų patyčių. Atlikus apklausą, 9 iš 10 paauglių, kurie patyrė patyčias internetu, taip pat yra patyrę ir tradicines patyčias (7), tad nors ir kibernetinės patyčios šiais laikais sparčiai dažnėja, jos nepakeičia patyčių realybėje.

4.6 Patyčios ir psichinė sveikata

Pagal Pasaulio Sveikatos Organizaciją, psichinė sveikata yra daugiau nei psichikos sutrikimų ir negalios nebuvimas. Rizika atsirasti psichinės sveikatos sutrikimams išlieka visą gyvenimą, tačiau labai svarbūs yra jautrūs vystymosi etapai, vienas iš jų ankstyva vaikystė. Taip pat psichinė sveikata yra neatsiejama sveikatos ir gerovės viena iš sudedamųjų dalių (34), nes ji gali daryti didelę įtaką žmogaus fizinei sveikatai. Bendros sveikatos ir psichinės sveikatos sąsajos yra įrodytos, nes sergantys depresija, turi didesnę riziką lėtinių ligų išsivystymui, o sergantys kai kuriomis lėtinėmis ligomis turi didesnę riziką psichikos sutrikimų išsivystymui (35). Todėl galima teigti, kad vienas iš rodiklių nurodantis psichinės sveikatos būklę, yra asmens bendra sveikatos būklė. O patyčios yra vienas iš veiksnių, kuris gali veikti psichinę sveikatą ir patiriantys patyčias turi daugiau psichinės sveikatos problemų už neįtrauktus į patyčias bendraamžius (36).

Vaikų ir paauglių psichinė sveikata turėtų būti vertinama kaip aktuali visuomenės problema, nes šiuo gyvenimo periodu patirtos psichikos sveikatos problemos turi ilgalaikių pasekmių, o ankstyvas problemos nustatymas ir gydymas yra naudingas pačiam asmeniui, jo šeimai ir visai visuomenei (37), o psichinės sveikatos ligos, negydomos, gali tęstis ir suaugus (9). Bei ši problema yra vis didėjanti, Jungtinėse Amerikos Valstijose vidurinės mokyklos mokinių skaičius, kurie jaučia liūdesį ar beviltiškumą nuo 2009 iki 2019 metų paaugo nuo 26% iki 37% (38), kaip jau buvo minėta, vaikų psichologinės problemos turi didelę įtaką šeimai ir visuomenei, vienas iš pavyzdžių – finansinė našta, nes gydymo išlaidos yra didelės (38), o taip pat įrodyta, kad patyčias patyrę paaugliai, dažniau turi finansinių problemų suaugę (9).

Kai kurie mokslininkai ištyrė emocinį poveikį tiek tradicinių, tiek kibernetinių patyčių ir atrado, kad neigiamas emocijas daugiau sukelia tradicinės patyčios (28). Tačiau kibernetinių patyčių aukos taip pat turi riziką atsirasti neigiamiems psichinės sveikatos padariniams, kaip suicidinės mintys ar depresija (32). O kai kurie mokslininkai teigia, kad jos sukelia didesnę stresą nei tradicinės patyčios

mokykloje. Atlikti tyrimai taip pat rodo, kad didesnis patyčių kiekis internete yra susijęs su dažnesniais depresijos, nerimo simptomais bei prastesne bendra sveikata (39). Ir galima pastebėti, kad patyrę internetines patyčias mokiniai, gali jausti mažesni pasitenkinimą gyvenimu, mokykla bei šeima (28). Kadangi patyčios yra vienas iš veiksnių, kuris gali daryti įtaką paauglių psichinės sveikatos sutrikimų atsiradimui, labai svarbu taikyti jų prevencijos priemones.

Nors patyčios yra vienas iš veiksnių, kuris gali turėti įtakos psichinei sveikatai, tačiau reikia nepamiršti ir kitų galimų veiksnių. Kadangi paaugliai praleidžia daug laiko mokykloje, jų gerai psichinei būsenai įtakos turi mokyklos aplinka. Didelis krūvis, blogi santykiai su draugais ir mokytojais gali neigiamai veikti paauglių pasitenkinimą gyvenimu (25). Amžius, bloga finansinė padėtis turi įtaką depresijos ar elgesio problemų atsiradimui (38). Gerėjant šeimos socioekonominiam statusui, paaugliai išsako didesnę pasitenkinimą gyvenimu (25). Kitas veiksnys, kuris gali turėti įtakos paauglių gerovei, tai būtų santykiai su šeima, nes teikiamas šeimos palaikymas didina subjektyvią paauglių gerovę, ypač patyrusių patyčias (39). O taip pat pastebėta, kad tėvų skyrybos gali turėti įtakos paauglių psichinei sveikatai, ypač, jeigu jos įvyko vaikystėje ar ankstyvoje paauglytėje (40). Tad tarpusavio santykiai šeimoje gali būti veiksnys paauglių psichinei sveikatai.

4.7 Patyčių prevencija

Norint išvengti patyčių sukeltų pasekmių, pirmiausia reikėtų patyčių stengtis išvengti ir nors dar visai neseniai patyčios buvo laikomos kaip normalus etapas, kurį vaikai turi išverti, dabar, kai yra įrodyta, kad turi poveikį pačių vaikų sveikatai, o vėliau ir sveikatai suaugus, tai yra reikšminga visuomenės sveikatos problema, kuri reikalauja dėmesio (7). Yra žinoma, kad draugų, tėvų ar mokytojų socialinė parama gali sumažinti tradicinių patyčių pasekmes, o bendraamžių parama gali apsaugoti nuo nerimo ar depresijos. Draugų ir šeimos parama įrodyta, kad apsaugo internetinių patyčių aukas nuo prastų akademinių pasiekimų, bet nepadedą išvengti pasekmių psichinei sveikatai (39), nors kito šaltinio duomenimis paaugliai, kurie patiria patyčias, bet turi gerus ir palaikančius santykius su tėvais, turi mažesnę tikimybę susirgti depresija (18).

Lietuvoje 2016 metais Lietuvos Respublikos Seimo buvo priimtos Švietimo įstatymo pataisos, kuriose apibrėžtos tam tikros patyčių ir patyčių kibernetinėje erdvėje prevencinės programos sąvokos. Kuriose yra nurodytas bet kokios formos smurto draudimas, taip pat numatytas psichologinės pagalbos teikimas. Paaugliams taip pat yra sukurtos smurto ir patyčių prevencijos programos, kurios yra vykdomos ir Lietuvoje, tik reikia paminėti, kad prevencija nėra vienkartinis ar baigtinis veiksmas, tai yra cikliškas procesas (41). Kadangi kibernetinės patyčios yra vis labiau plintančios, o technologijų įtaka daro patyčias kitokias, ypač dėl privatumo pažeidimų ar informacijos skleidimo,

prevencijos programomis turėtų būti skatinama naudoti technologijas atsakingai bei supažindinama su veiksmų internete pasekmėmis (23).

Taip pat be prevencijos, svarbu, kad jaunuoliai turėtų kur kreiptis ir sulauktų pagalbos jau patyrę patyčias. Ankstyva pagalba psichinės sveikatos problemoms, gali sumažinti vaikų, patiriančių patyčias išeitis, nes šios problemos gali tapti lėtinės ir tęstis ir suaugus (9). Dažniausiai paramos sulaukiama iš tėvų ar draugų, tačiau kuo vyresnis tampa asmuo, tuo labiau paramos tikisi iš savo bendraamžių. Nors dėl to, kad daug patyčių kyla mokykloje ar net ir skriaudėjai internete gali būti pažįstami iš mokyklos, mokytojai taip pat gali tapti didele parama paaugliams, susiduriantiems su patyčiomis (39). Tačiau svarbu ir tai, kad prevencijos ir intervencijos programos apimtų socialinių įgūdžių ugdymą, pykčio bei nusivylimo valdymo ugdymą ir būtų skirtos ne tik konfliktų valdymui, bet ir agresyvaus elgesio predisponuojantiems veiksniams pastebėti (23). Lietuvoje taip pat yra specialios linijos į kurias galima kreiptis patyrus patyčias tiek raštu, tiek telefonu: „Vaikų linija“, „Jaunimo linija“. Taip pat pagalba telefonu rusų kalba: „Linija Doverija“ (42).

5 TYRIMO METODIKA

2023 metų rugsėjo – gruodžio mėnesiais buvo vykdoma anoniminė anketinė apklausa raštu, kurios metu buvo surinkti duomenys iš skirtingų Lietuvos miestų ir rajonų mokyklų. Tyrimo metu apklausti 7 – 10 klasių mokiniai. Anketą sudarė skirtingi klausimų blokai:

- Klausimai apie vaikų demografinius duomenis (lytis, klasė, amžius).
- Klausimai apie patyčių patirtis: buvo klausiama apie patirtas patyčias per paskutinius 6 mėnesius įvairioje aplinkoje: mokykloje, ne mokykloje ir internete (galimi atsakymo variantai: „Beveik niekada“, „Rečiau nei kartą per savaitę“, „Dažniau nei kartą per savaitę“, „Beveik kasdien“).
- Klausimai apie šeimą: mano tėvai, su kuriais aš gyvenu namuose yra: (galimi atsakymo variantai: „Abu biologiniai tėvai“, „Bent vienas iš biologinių tėvų/vienas iš biologinių tėvų ir pamotė/patėvis“, „Bent vienas iš biologinių tėvų ir kiti asmenys“, „Giminės“, „Įsivaikino/globėjai“), kaip tu manai, kokia tavo šeimos finansinė situacija, palyginus su kitomis šeimomis? (galimi pasirinkimai: „Negera“, „Ne itin gera“, „Gana gera“, „Gera“, „Labai gera“).
- Klausimai apie bendrą savijautą: ar jautiesi laimingas? (galimi pasirinkimai: „Taip“, „Iš dalies“, „Ne“), ar jautiesi sveikas? (galimi pasirinkimai: „Taip“, „Iš dalies“, „Ne“).

Tiriamųjų atsakymai buvo suvesti į Microsoft Excel programą.

Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant R (versija 4.2.3) ir Microsoft Excel programas. Kokybiniai kintamieji buvo pateikiami aprašomąja statistika – absoliutūs (n) ir procentiniai dažniai

(%). Kiekybiniai duomenys pateikti nurodant aritmetinius vidurkius su standartiniu nuokrypiu. Sąveika tarp dviejų kokybinių dydžių buvo skaičiuojama taikant Pirsono (Pearson's) chi-kvadratu (χ^2) testą. Koreliacijai taikytas Spirmano (Spearman) koreliacijos koeficientas. Vertinant vieną priklausomąjį kintamąjį ir kelis nepriklausomus, buvo taikomas tiesinės regresijos modelis. Statistiškai reikšmingi rezultatai vertinti, kai p reikšmė $<0,05$. Rezultatai pateikiami lentelėse ir paveiksluose.

Atliekant statistinę duomenų analizę:

- Atliekant skaičiavimus pagal lytį, buvo vertinama tik berniukų ir mergaičių imtys, nes kitą lytį nurodė labai mažas kiekis respondentų.
- Klasės buvo suskirstytos į progimnazijos (7 ir 8 klasės) klases ir gimnazijos (9 ir 10 klasės) klases.
- Atliekant skaičiavimus pagal gyvenamąją vietą buvo suskirstyti miestai ir rajonai pagal dydį: didmiestis (Vilnius ir Klaipėda), dimiesčio rajonas (Vilniaus ir Klaipėdos rajonai), mažesnės savivaldybės (Kelmės savivaldybė, Molėtų savivaldybė ir Kaišiadorys) bei maži miestai (Rietavas ir Skuodas).

VU MF SMI (Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto sveikatos mokslų institutas) Mokslinių tyrimų etikos komisijos leidimas gautas 2023-06-01. Leidimas pridėtas darbo prieduose (Priedas Nr.1)

Literatūros paieškai buvo naudotos tokios duomenų bazės kaip PubMed, Google Scholar, World Health Organisation, HBSC. Dauguma literatūros ne senesnė nei 10 metų.

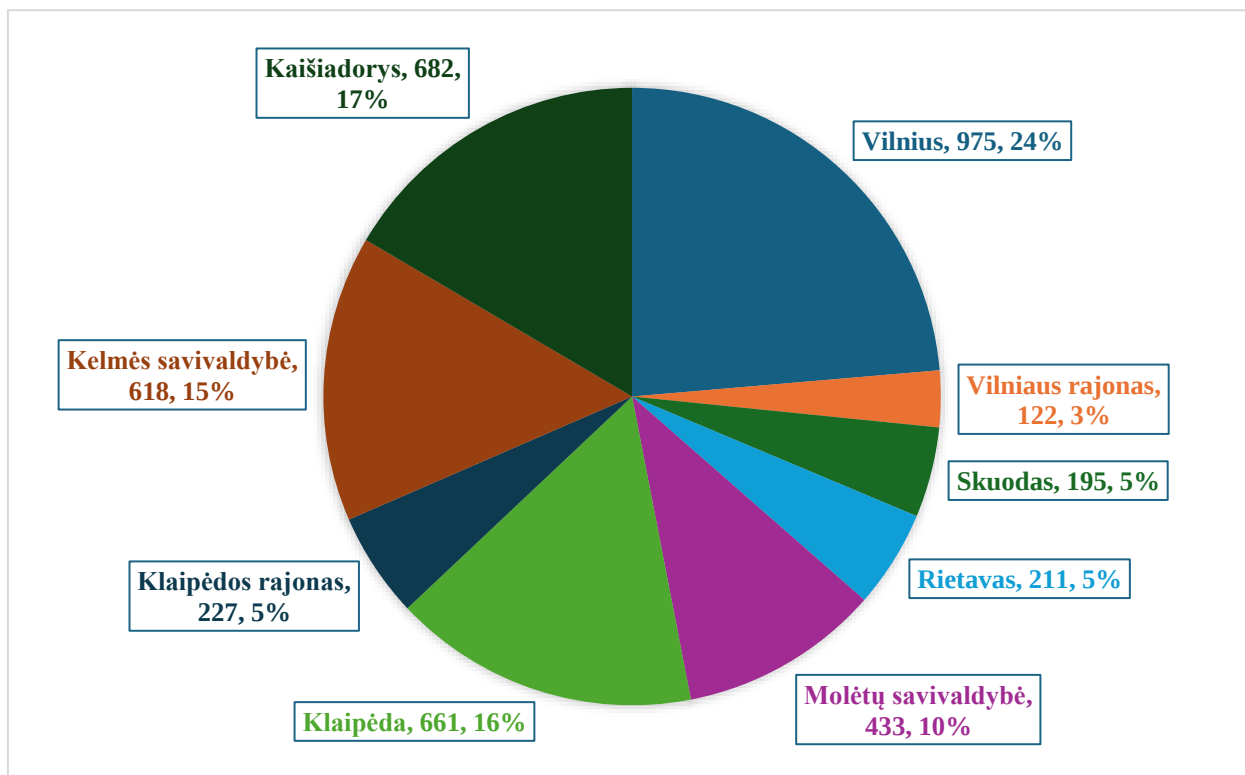
6 REZULTATAI

6.1 Demografinė charakteristika

Tyrimė dalyvavo 4124 mokiniai iš skirtingų Lietuvos miestų ir rajonų. Daugiausiai respondentų dalyvavo iš Vilniaus (975 (23,64%)), Kaišiadorių (682 (16,54%)), Klaipėdos (661 (16,03%)) ir Kelmės savivaldybės (618 (14,99%)). Visas respondentų pasiskirstymas pateiktas 1 grafike. (žiūrėti 1 pav.).

2014 (49,35%) respondentų buvo berniukai, 1943 (47,61%) mergaitės, o 124 (3,04%) nurodė kitą lytį. Vidutinis tiriamųjų amžius buvo $14,48 \pm 1,15$ metai. 1934 respondentai mokėsi progimnazijos klasėse: 950 (23,92%) 7-oje klasėje, 984 (24,78%) 8-oje, o 2037 mokėsi gimnazijos

klasėse: 1050 (26,44%) 9-oje, o 987 (24,86%) 10-oje klasėje. Tiriųjų charakteristikos pateiktos 1 lentelėje.

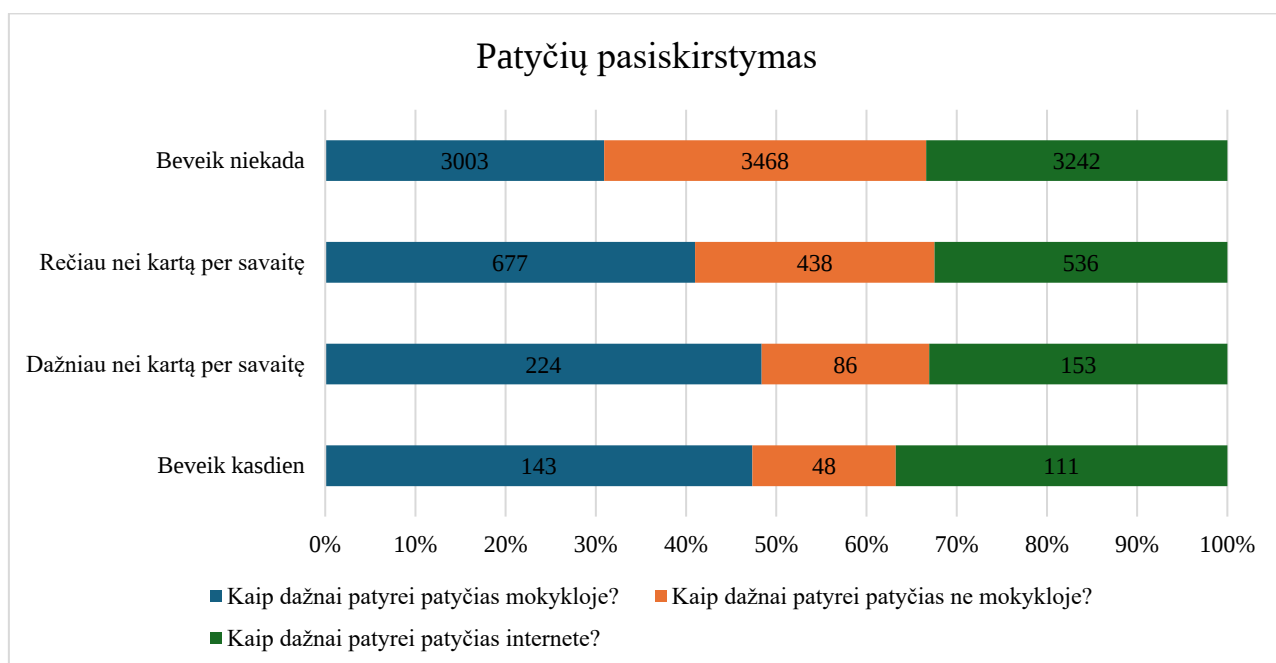
1 pav. Tiriųjų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.

Lentelė 1. Demografiniai tiriųjų rodikliai.

Rodiklis	n	%
Lytis		
Berniukas	2014	49,35
Mergaitė	1943	47,61
Kita	124	3,04
Klasė		
7	950	23,92
8	984	24,78
9	1060	26,44
10	987	24,86
Amžius		
Vidurkis (min - max)	14,48 (12 – 18)	
Standartinis nuokrypis	1,15	

6.2 Patyčių pasiskirstymas

Į klausimą kaip dažnai patyrė patyčias mokykloje per praėjusius 6 mėnesius 3003 (74,20%) respondentai atsakė, kad beveik niekada, 677 (16,73%) rečiau nei kartą per savaitę, o 224 (5,53%) dažniau nei kartą per savaitę, 143 (3,53%) patyčias patyrė beveik kasdien. Į klausimą kaip dažnai patyrė patyčias ne mokykloje per praėjusius 6 mėnesius, 3468 (85,84%) respondentai atsakė, kad beveik niekada, 438 (10,84%) patyčias patyrė rečiau nei kartą per savaitę, 86 (2,13%) dažniau nei kartą per savaitę ir 48 (1,19%) teigia patyrę patyčias beveik kasdien. Internetu per praėjusius 6 mėnesius patyrė patyčias pasiskirstė taip: 3242 (80,21%) atsakė, kad beveik niekada nepatyrė, 536 (13,26%) patyrė rečiau nei kartą per savaitę, 153 (3,79%) dažniau nei kartą per savaitę, o 111 (2,75%) patyrė beveik kasdien. (2 lentelė, 2 pav.)

2 pav. Patyčių pasiskirstymas.

Lentelė 2. Patirtos patyčios per paskutinius 6 mėnesius.

Patirtos patyčios per praėjusius 6 mėnesius	Kaip dažnai patyre patyčias mokykloje?		Kaip dažnai patyre patyčias ne mokykloje?		Kaip dažnai patyre patyčias internete?	
	n	%	n	%	n	%
Beveik kasdien	143	3,53	48	1,19	111	2,75
Dažniau nei kartą per savaitę	224	5,53	86	2,13	153	3,79

Lentelė 2. Patirtos patyčios per paskutinius 6 mėnesius (tęsinys)

Patirtos patyčios per praėjusius 6 mėnesius	Kaip dažnai patyrei patyčias mokykloje?		Kaip dažnai patyrei patyčias ne mokykloje?		Kaip dažnai patyrei patyčias internete?	
	n	%	n	%	n	%
Rečiau nei kartą per savaitę	677	16,73	438	10,84	536	13,26
Beveik niekada	3003	74,20	3468	85,84	3242	80,21

Vertinant mokykloje patirtų patyčių pasiskirstymą pagal lytį, nustatyta, kad beveik kasdien patyčias patyrė 66 (3,43%) mergaitės ir 61 (3,1%) berniukas, dažniau nei kartą per savaitę patyrė 109 (5,67%) mergaitės ir 98 (4,98%) berniukai, rečiau nei kartą per savaitę patyrė 351 (18,26%) mergaitė ir 298 (15,15%) berniukai, o beveik niekada nepatyrė 1396 (72,63%) mergaitės ir 1510 (76,77%) berniukai. ($p=0,028$).

Vertinant pagal klases, progimnazijos klasių mokiniai patyčias patyrė: 92 (4,85%) beveik kasdien, 137 (7,21%) dažniau nei kartą per savaitę, 367 (19,33%) rečiau nei kartą per savaitę ir 1303 (68,62%) beveik niekada. Gimnazijos klasių mokiniai patyčias patyrė: 43 (2,14%) beveik kasdien, 79 (3,94%) dažniau nei kartą per savaitę, 290 (14,45%) rečiau nei kartą per savaitę ir 1595 (79,47%) beveik niekada. ($p<0,001$)

Lyginant patyčių pasiskirstymą pagal gyvenamąją vietą, nustatyta, kad mokykloje patyčių mažuose miestuose daugiausiai vaikų beveik niekada nepatyrė (313 (78,06%)), o mažiausiai beveik niekada nepatyrė patyčių mažesnėse savivaldybėse (1197 (70,58%)). Daugiausiai patyčių beveik kasdien patyrė mažesnėse savivaldybėse (69 (4,07%)) ir dimiesčio rajonuose (13 (3,75%)), $p=0,01$. (3 lentelė)

Lentelė 3. Patyčių pasiskirstymas mokykloje pagal demografinius duomenis.

Kaip dažnai patyrei patyčias mokykloje per praėjusius 6 mėnesius?									
	Beveik niekada		Rečiau nei kartą per savaitę		Dažniau nei kartą per savaitę		Beveik kasdien		
Kintamieji	n	%	n	%	n	%	n	%	p
Lytis									
Berniukas	1510	76,77	298	15,15	98	4,98	61	3,1	0,028
Mergaitė	1396	72,63	351	18,26	109	5,67	66	3,43	
Klasė									

Lentelė 3. Patyčių pasiskirstymas mokykloje pagal demografinius duomenis (tęsinys)

Kaip dažnai patyre patyčias mokykloje per praėjusius 6 mėnesius?									
	Beveik niekada		Rečiau nei kartą per savaitę		Dažniau nei kartą per savaitę		Beveik kasdien		
Kintamieji	n	%	n	%	n	%	n	%	p
Progimnazijos klasės	1303	68,62	367	19,33	137	7,21	92	4,85	<0,001
Gimnazijos klasės	1595	79,47	290	14,45	79	3,94	43	2,14	
Didmiestis	1232	76,86	243	15,16	79	4,93	49	3,06	0,01
Didmiesčio rajonas	261	75,22	53	15,27	20	5,76	13	3,75	
Mažesnės savivaldybės	1197	70,58	326	19,22	104	6,13	69	4,07	
Mažas miestas	313	78,06	55	13,72	21	5,24	12	2,99	

Vertinant ne mokykloje patirtų patyčių pasiskirstymą pagal lytį nebuvo atrasta statistiškai reikšmingų rezultatų.

Lyginant pagal klases, progimnazijos klasių mokiniai patyčias patyrė: 24 (1,27%) beveik kasdien, 48 (2,54%) dažniau nei kartą per savaitę, 233 (12,31%) rečiau nei kartą per savaitę ir 1588 (83,88%) beveik niekada. Gimnazijos klasių mokiniai patyčias patyrė: 18 (0,9%) beveik kasdien, 35 (1,75%) dažniau nei kartą per savaitę, 189 (9,43%) rečiau nei kartą per savaitę ir 1763 (87,93%) beveik niekada. ($p=0,004$)

Lyginant pagal gyvenamąją vietą, statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo atrasta patiriamose patyčiose ne mokykloje. (4 lentelė)

Lentelė 4. Patyčių pasiskirstymas ne mokykloje pagal demografinius duomenis.

Kaip dažnai patyre patyčias ne mokykloje per praėjusius 6 mėnesius?									
	Beveik niekada		Rečiau nei kartą per savaitę		Dažniau nei kartą per savaitę		Beveik kasdien		
Kintamieji	n	%	n	%	n	%	n	%	p
Lytis									

Lentelė 4. Patyčių pasiskirstymas ne mokykloje pagal demografinius duomenis (tęsinys)

Kaip dažnai patyre patyčias ne mokykloje per praėjusius 6 mėnesius?									
	Beveik niekada		Rečiau nei kartą per savaitę		Dažniau nei kartą per savaitę		Beveik kasdien		
Kintamieji	n	%	n	%	n	%	n	%	p
Berniukas	1711	87,25	197	10,05	35	1,79	18	0,92	0,177
Mergaitė	1633	85,01	224	11,66	47	2,45	17	0,88	
Klasė									
Progimnazijos klasės	1588	83,88	233	12,31	48	2,54	24	1,27	0,004
Gimnazijos klasės	1763	87,93	189	9,43	35	1,75	18	0,9	
Gyvenamoji vieta									
Didmiestis	1371	85,58	178	11,11	33	2,06	20	1,25	0,275
Didmiesčio rajonas	296	85,3	39	11,24	7	2,02	5	1,44	
Mažesnės savivaldybės	1442	85,17	186	10,99	43	2,54	22	1,3	
Mažas miestas	359	90,2	35	8,79	3	0,75	1	0,25	

Vertinant internete patirtų patyčių pasiskirstymą pagal lytį, nustatyta, kad beveik kasdien patyčias patyrė 23 (1,2%) mergaitės ir 66 (3,36%) berniukai, dažniau nei kartą per savaitę patyrė 65 (3,39%) mergaitės ir 84 (4,27%) berniukai, rečiau nei kartą per savaitę patyrė 262 (13,65%) mergaitės ir 258 (13,12%) berniukai, o beveik niekada nepatyrė 1569 (81,76%) mergaitės ir 1558 (79,25%) berniukai. ($p < 0,001$).

Vertinant pagal klases, progimnazijos klasių mokiniai patyčias patyrė: 55 (2,9%) beveik kasdien, 82 (4,33%) dažniau nei kartą per savaitę, 274 (14,45%) rečiau nei kartą per savaitę ir 1485 (78,32%) beveik niekada. Gimnazijos klasių mokiniai patyčias patyrė: 46 (2,29%) beveik kasdien, 68 (3,39%) dažniau nei kartą per savaitę, 244 (12,16%) rečiau nei kartą per savaitę ir 1649 (82,16%) beveik niekada. ($p = 0,026$).

Pagal gyvenamąją vietą internete patyčių daugiausiai respondentų beveik niekada nepatyrė mažuose miestuose (347 (86,1%)), o mažiausiai respondentų mažesnėse savivaldybėse (1328 (78,49%)). Daugiausiai patyčių beveik kasdien patyrė didmiesčiuose (56 (3,5%)), o dažniau nei kartą

per savaitę taip pat didmiesčiuose (61 (3,81%)) ir mažesnėse savivaldybėse (73 (4,31%)), $p=0,013$. (5 lentelė).

Lentelė 5. Patyčių pasiskirstymas internete pagal demografinius duomenis.

Kaip dažnai patyre patyčias internete per praėjusius 6 mėnesius?									
	Beveik niekada		Rečiau nei kartą per savaitę		Dažniau nei kartą per savaitę		Beveik kasdien		
Kintamieji	n	%	n	%	n	%	n	%	p
Lytis									
Berniukas	1558	79,25	258	13,12	84	4,27	66	3,36	<0,001
Mergaitė	1569	81,76	262	13,65	65	3,39	23	1,2	
Klasė									
Progimnazijos klasės	1485	78,32	274	14,45	82	4,33	55	2,9	0,026
Gimnazijos klasės	1649	82,16	244	12,16	68	3,39	46	2,29	
Gyvenamoji vieta									
Didmiestis	1286	80,33	198	12,37	61	3,81	56	3,5	0,013
Didmiesčio rajonas	281	81,21	49	14,16	9	2,6	7	2,02	
Mažesnės savivaldybės	1328	78,49	248	14,66	73	4,31	43	2,54	
Mažas miestas	347	86,1	41	10,17	10	2,48	5	1,24	

6.3 Tiriamųjų laimės ir sveikatos duomenys

1778 (48,81%) respondentai teigė, kad jaučiasi laimingi, 543 (14,91%) atsakė, kad nesijaučia laimingi, bei 1322 (36,29%) jaučiasi laimingi iš dalies. 2428 (63,11%) atsakiusieji teigia, kad jaučiasi sveiki, 279 (7,25%) nesijaučia sveiki, o 1140 (29,63%) jaučiasi sveiki iš dalies.

1101 (59,90%) berniukų ir 620 (37,13%) mergaičių jaučiasi laimingi, 553 (30%) berniukų ir 727 (43,53%) mergaičių jaučiasi laimingi iš dalies, o 185 (10,10%) berniukai ir 323 (19,34%) mergaitės nesijaučia laimingos.

1415 (74,63%) berniukai ir 936 (51,63%) mergaitės jaučiasi sveiki, 403 (21,26%) berniukai ir 698 (48,50%) mergaičių jaučiasi sveiki iš dalies, bei 78 (4,11%) berniukai ir 179 (9,87%) mergaitės nesijaučia sveiki. ($p < 0,001$) (6 lentelė)

Lentelė 6. Laimės ir sveikatos duomenys.

Ar jautiesi laimingas?								
Kintamieji	Lytis							
	Visi respondentai		Berniukai			Mergaitės		
	n	%	n	%	p	n	%	p
Ar jautiesi laimingas?								
Taip	1778	48,81	1101	59,90	P<0,001	620	37,13	P<0,001
Iš dalies	1322	36,29	553	30		727	43,53	
Ne	543	14,91	185	10,10		323	19,34	
Ar jautiesi sveikas?								
Taip	2428	63,11	1415	74,63	P<0,001	936	51,63	P<0,001
Iš dalies	1140	29,63	403	21,26		698	38,50	
Ne	279	7,25	78	4,11		179	9,87	

Tiriant sąsajas tarp patirtų patyčių mokykloje per 6 mėn. ir laimės jausmo, 32 (26,7%) mokiniai, kurie patyčias patyrė beveik kasdien, atsakė, kad jaučiasi laimingi, 46 (38,3%) nesijaučia laimingi, o 42 (35%) jaučiasi laimingi iš dalies. 48 (25,1%) respondentai, kurie patyčias patyrė dažniau nei kartą per savaitę, atsakė, kad jaučiasi laimingi, 49 (25,7%) nesijaučia laimingi, o 94 (49,2%) jaučiasi laimingi iš dalies. 206 (35,3%) respondentai, kurie patyrė patyčias rečiau nei kartą per savaitę, jaučiasi laimingi, 139 (23,8%) nesijaučia laimingi, 239 (40,9%) jaučiasi laimingi iš dalies. 1468 (54,2%) respondentai, kurie beveik niekada nepatyrė patyčių, atsakė, kad jaučiasi laimingi, o 934 (34,5%) jaučiasi laimingi iš dalies, 305 (11,3%) nesijaučia laimingi ($p < 0,001$).

1100 (35,4%) respondentų, kurie per 6 mėn. beveik niekada nepatyrė patyčių kitoje aplinkoje nei mokykla atsakė, kad jaučiasi laimingi iš dalies, 1621 (52,2%) jaučiasi laimingi, o 387 (12,5%) nesijaučia laimingi. 21 (55,3%) respondentas, kuris patyrė patyčias beveik kasdien nesijaučia laimingas, 9 (23,7%) jaučiasi laimingi bei 8 (21,1%) jaučiasi laimingi iš dalies. 27 (39,7%) atsakiusieji, kurie patyrė patyčias dažniau nei kartą per savaitę nesijaučia laimingi, o 24 (35,3%) jaučiasi laimingi iš dalies, 17 (25%) jaučiasi laimingi. 176 (46,6%) atsakiusieji, kurie patyrė patyčias

rečiau nei kartą per savaitę teigia, kad jaučiasi laimingi iš dalies, 103 (27,2%) jaučiasi laimingi, o 99 (26,2%) nesijaučia laimingi. ($p < 0,001$)

Lyginant patirtų patyčių internete per paskutinius 6 mėnesius ir laimės jausmą, 1528 (52,6%) respondentai, kurie patyčių beveik nepatyrė, jaučiasi laimingi, 1020 (35,1%) jaučiasi laimingi iš dalies, 359 (12,3%) nesijaučia laimingi. Respondentai, kurie patyrė patyčias beveik kasdien, pagal laimės jausmą pasiskirstė labai panašiai (36 (38,3%) jaučiasi laimingi, 30 (31,9%) jaučiasi laimingi iš dalies, 28 (29,8%) nesijaučia laimingi). Iš dažniau nei kartą per savaitę patyrusių patyčias, 45 (35,7%) jaučiasi laimingi iš dalies, 43 (34,1%) jaučiasi laimingi, 38 (30,2%) nesijaučia laimingi. 211 (45,2%) respondentų rečiau nei kartą per savaitę patyrusių patyčias jaučiasi laimingi iš dalies, 143 (30,6%) jaučiasi laimingi, 113 (24,2%) nesijaučia laimingi ($p < 0,001$). (7 lentelė)

Lentelė 7. Patirtos patyčios ir laimės jausmas.

Ar jautiesi laimingas?							
	Iš dalies		Ne		Taip		P
Kaip dažnai patyrei patyčias mokykloje?	n	%	n	%	n	%	
Beveik kasdien	42	35	46	38,3	32	26,7	<0,001
Beveik niekada	934	34,5	305	11,3	1468	54,2	
Dažniau nei kartą per savaitę	94	49,2	49	25,7	48	25,1	
Rečiau nei kartą per savaitę	239	40,9	139	23,8	206	35,3	
Kaip dažnai patyrei patyčias ne mokykloje?							
Beveik kasdien	8	21,1	21	55,3	9	23,7	<0,001
Beveik niekada	1100	35,4	387	12,5	1621	52,2	
Dažniau nei kartą per savaitę	24	35,3	27	39,7	17	25	
Rečiau nei kartą per savaitę	176	46,6	99	26,2	103	27,2	
Kaip dažnai patyrei patyčias internete?							
Beveik kasdien	30	31,9	28	29,8	36	38,3	<0,001
Beveik niekada	1020	35,1	359	12,3	1528	52,6	
Dažniau nei kartą per savaitę	45	35,7	38	30,2	43	34,1	
Rečiau nei kartą per savaitę	211	45,2	113	24,2	143	30,6	

Lyginant sąsajas tarp patirtų patyčių mokykloje per paskutinius 6 mėnesius ir sveikatos, didžioji dalis respondentų: 1931 (68%), kurie beveik niekada nepatyrė patyčių 317 (49,7%) rečiau nei kartą per savaitę patyrė patyčias, 90 (45%) dažniau nei kartą per savaitę patyrė patyčias ir 54 (43,9%) patyrė patyčias beveik kasdien atsakė, kad jaučiasi sveiki. 26 (21,1%) beveik kasdien patyrusių patyčias, 27 (13,5%) iš dažniau nei kartą per savaitę patyrusių patyčių, 60 (9,4%) rečiau nei kartą per savaitę patyrė patyčias ir 165 (5,8%) beveik niekada nepatyrė patyčių teigia, kad nesijaučia laimingi. ($p < 0,001$)

Atsakant į klausimą apie patirtas patyčias ne mokykloje, 2169 (66,3%) beveik niekada nepatyrusių patyčių, 32 (41%) dažniau nei kartą per savaitę patyrė patyčias, 16 (42,1%) beveik

kasdien patyrusių patyčias, 174 (43%) rečiau nei kartą per savaitę patyrę patyčias jaučiasi sveiki. 12 (31,6%) beveik kasdien patyrusių patyčias, 15 (19,2%) dažniau nei kartą per savaitę patyrę patyčias, 49 (12,1%) rečiau nei kartą per savaitę patyrę patyčias ir 202 (6,2%) beveik niekada nepatyrę patyčių nesijaučia sveiki. ($p < 0,001$).

Taip pat atsakiusių į klausimą apie patirtas patyčias internete, didžioji dalis jaučiasi sveiki: 2005 (65,7%), kurie beveik niekada nepatyrė patyčių, 262 (52,6%) rečiau nei kartą per savaitę patyrę patyčias, 68 (47,2%) dažniau nei kartą per savaitę patyrę patyčias ir 57 (57%) beveik kasdien patyrę patyčias. 15 (15%) beveik kasdien patyrusių patyčias, 24 (16,7%) dažniau nei kartą per savaitę patyrę patyčias, 36 (7,2%) rečiau nei kartą per savaitę patyrę patyčias ir 202 (6,6%) beveik niekada nepatyrusių patyčių atsakė, kad nesijaučia sveiki. ($p < 0,001$). (6 lentelė)

Lentelė 8. Patirtos patyčios ir sveikata.

Ar jautiesi sveikas?							
	Iš dalies		Ne		Taip		p
Kaip dažnai patyrei patyčias mokykloje?	n	%	n	%	n	%	<0,001
Beveik kasdien	43	35	26	21,1	54	43,9	
Beveik niekada	743	26,2	165	5,8	1931	68	
Dažniau nei kartą per savaitę	83	41,5	27	13,5	90	45	
Rečiau nei kartą per savaitę	261	40,9	60	9,4	317	49,7	
Kaip dažnai patyrei patyčias ne mokykloje?							
Beveik kasdien	10	26,3	12	31,6	16	42,1	<0,001
Beveik niekada	902	27,6	202	6,2	2169	66,3	
Dažniau nei kartą per savaitę	31	39,7	15	19,2	32	41	
Rečiau nei kartą per savaitę	182	44,9	49	12,1	174	43	
Kaip dažnai patyrei patyčias internete?							
Beveik kasdien	28	28	15	15	57	57	<0,001
Beveik niekada	845	27,7	202	6,6	2005	65,7	
Dažniau nei kartą per savaitę	52	36,1	24	16,7	68	47,2	
Rečiau nei kartą per savaitę	200	40,2	36	7,2	262	52,6	

6.4 Tiriamųjų šeimos rodikliai

729 (18,12%) respondentai nurodė, kad šeimos finansinė situacija yra labai gera, 1950 (48,46%), kad gera, 1111 (27,61%) gana gera, 210 (5,22%) ne itin gera ir 24 (0,6%) negera.

2882 (70,78%) atsakiusių gyvena su abiem biologiniais tėvais, 811 (19,92%) su bent vienu iš biologinių tėvų arba vienu iš biologinių tėvų ir pamote/patėviu, 265 (6,51%) su bent vienu iš biologinių tėvų ir kitais asmenimis, 39 (0,96%) su giminėmis ir 75 (1,84%) yra įvaikinti ar gyvena su globėjais. (9 lentelė)

Lentelė 9. Šeimos rodikliai.

Finansinė situacija			Tėvai, su kuriais gyvena namuose		
	n	%		n	%
Negera	24	0,6	Abu biologiniai tėvai	2882	70,78
Ne itin gera	210	5,22	Bent vienas iš biologinių tėvų/vienas iš biologinių tėvų ir pamotė/patėvis	811	19,92
Gana gera	1111	27,61	Bent vienas iš biologinių tėvų ir kiti asmenys	265	6,51
Gera	1950	48,46	Giminės	39	0,96
Labai gera	729	18,12	Įsivaikino/globėjai	75	1,84

6.5 Kintamųjų koreliacija

Spirmano (Spearman) koreliacijos koeficientai nurodė labai silpną neigiamą ryšį tarp amžiaus ir patyčių internete (-0,045, $p < 0,05$), mokykloje (-0,120, $p < 0,001$) ir ne mokykloje (-0,038, $p < 0,05$). Taip pat labai silpnas neigiamas ryšys tarp finansinės situacijos ir patirtų patyčių internete (-0,110), mokykloje (-0,080) ir ne mokykloje (-0,111). ($p < 0,001$).

Lytis turi labai silpną neigiamą ryšį su patyčiomis internete (-0,056) ir labai silpną teigiamą ryšį su patyčiomis mokykloje (0,040). ($p < 0,05$).

Laimės jausmas turi silpną neigiamą ryšį su patyčiomis mokykloje (-0,224) ir ne mokykloje (-0,207), o labai silpną neigiamą ryšį su patyčiomis internete (-0,175). ($p < 0,001$). Sveikata taip pat turi labai silpną neigiamą ryšį su patyčiomis: internete (-0,110), mokykloje (-0,197), ne mokykloje (-0,180). ($p < 0,001$). (10 lentelė)

Lentelė 10. Koreliacija.

	Amžius	Laimės jausmas	Sveikumo jausmas	Finansinė situacija	Lytis	Tėvai, su kuriais gyvenu	Patyčios (I) ¹	Patyčios (M) ²	Patyčios (NM) ³
Amžius	XX								
Laimės jausmas	-0,030	XX							

Lentelė 10. Koreliacija (tęsinys)

	Amžius	Laimės jausmas	Sveikumo jausmas	Finansinė situacija	Lytis	Tėvai, su kuriais gyvenu	Patyčios (I) ¹	Patyčios (M) ²	Patyčios (NM) ³
Sveikumo jausmas	-0,046*	0,530**	XX						
Finansinė situacija	-0,055*	0,209**	0,167*	XX					
Lytis	-0,004	-0,222**	-0,226*	0,019	XX				
Tėvai, su kuriais gyvenu	0,055*	-0,057*	-0,038*	-0,131**	0,034	XX			
Patyčios (I) ¹	-0,045*	-0,175**	-0,110*	-0,074**	-0,056*	0,030	XX		
Patyčios (M) ²	-0,120**	-0,224**	-0,197*	-0,080**	0,040*	0,007	0,248*	XX	
Patyčios (NM) ³	-0,038*	-0,207**	-0,180*	-0,111**	0,033	0,019	0,260*	0,337*	XX

¹Patyčios internete; ²Patyčios mokykloje; ³Patyčios ne mokykloje

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

Patirtos patyčios: 1 – beveik niekada, 2 – rečiau nei kartą per savaitę, 3- dažniau nei kartą per savaitę, 4 beveik kasdien

Tėvai, su kuriais gyvenu namuose: 1- abu biologiniai tėvai, 2 – vienas iš biologinių tėvų ar biologinis tėtis/mama ir patėvis/pamotė, 3-bent vienas iš biologinių tėvų ir kiti asmenys, 4 – giminės, 5 – įsivaikino/globėjai.

Laimės jausmas: ar jautiesi laimingas? 1-Ne, 2- Iš dalies, 3- Taip. Sveikumo jausmas: ar jautiesi sveikas? 1-Ne, 2- Iš dalies, 3- Taip

Lytis: 1 – berniukas, 2- mergaitė

Finansinė padėtis – 1- negera, 2- ne itin gera, 3 – gana gera, 4 – gera, 5 – labai gera.

6.6 Tiesinė regresija

Linijine regresija buvo siekta išsiaiškinti įvairių aspektų poveikį laimės jausmui ir palyginti tarp lyčių. Berniukai ($F = 99.47$, $p < 0,001$, $R^2 = 0.296$), mergaitės ($F=105.7$, $p = 0,001$, $R^2 = 0.327$).

Berniukų laimės jausmui didžiausią įtaką turėjo sveikumo jausmas ($\beta = 0,596$), taip pat įtakos turėjo amžius ($\beta = -0,028$), patirtos patyčios mokykloje ($\beta = -0,058$), finansinė situacija ($\beta = 0,093$), o didžiausią neigiamą įtaką turėjo patirtos patyčios ne mokykloje ($\beta = -0,125$). Mergaičių laimės jausmui didžiausią įtaką turėjo sveikumo jausmas ($\beta = 0,499$), taip pat įtakos turėjo finansinė situacija

($\beta = 0,115$), patyčios mokykloje ($\beta = -0,081$), o didžiausią neigiamą įtaką turėjo patyčios internete ($\beta = -0,143$). (11 lentelė)

Lentelė 11. Laimės jausmui įtaką darantys veiksniai.

Ar jautiesi laimingas?								
Berniukai					Mergaitės			
	Įvertis (β)	SE	t	p	Įvertis (β)	SE	t	p
Konstantos reikšmė	1,208	0,220	5,505	<0,001	0,759	0,235	3,238	0,001
Ar jautiesi sveikas	0,596	0,027	22,057	<0,001	0,499	0,024	20,577	<0,001
Amžius	-0,028	0,012	-2,258	0,024	0,013	0,013	0,087	0,324
Finansinė situacija	0,093	0,018	5,228	<0,001	0,115	0,02	5,897	<0,001
Tėvai, su kuriais gyvenu namuose	0,014	0,018	0,778	0,437	-0,034	0,02	-1,714	0,087
Patyčios internete	-0,037	0,021	-1,802	0,072	-0,143	0,031	-4,700	<0,001
Patyčios mokykloje	-0,058	0,022	-2,604	0,009	-0,081	0,023	-3,471	<0,001
Patyčios ne mokykloje	-0,125	0,035	-3,582	<0,001	-0,065	0,035	-1,857	0,064

SE – Standartinė paklaida

Ar jautiesi laimingas? 1-Ne, 2- Iš dalies, 3- Taip

Ar jautiesi sveikas? 1-Ne, 2- Iš dalies, 3- Taip

Patirtos patyčios: 1 – beveik niekada, 2 – rečiau nei kartą per savaitę, 3- dažniau nei kartą per savaitę, 4 beveik kasdien

Tėvai, su kuriais gyvenu namuose: 1- abu biologiniai tėvai, 2 – vienas iš biologinių tėvų ar biologinis tėtis/mama ir patėvis/pamotė, 3-bent vienas iš biologinių tėvų ir kiti asmenys, 4 – giminės, 5 – įsivaikino/globėjai.

Finansinė padėtis – 1- negera, 2- ne itin gera, 3 – gana gera, 4 – gera, 5 – labai gera.

Taip pat linijinė regresija buvo panaudota išsiaiškinti įvairių aspektų poveikį sveikatos jausmui ir palyginti tarp lyčių. Berniukai ($F = 87,52$, $p < 0,001$, $R^2 = 0,270$), mergaitės ($F = 94,38$, $p < 0,001$, $R^2 = 0,302$).

Berniukų sveikumo jausmui didžiausią įtaką turėjo laimės jausmas ($\beta = 0,393$), o neigiamą patyčios mokykloje ($\beta = -0,036$). Mergaičių sveikumo jausmui įtakos turėjo amžius ($\beta = -0,043$), finansinė situacija ($\beta = 0,083$), patyčios ne mokykloje ($\beta = -0,065$), o didžiausią įtaką turėjo laimės jausmas ($\beta = 0,441$), didžiausią neigiamą - patyčios mokykloje ($\beta = -0,079$). (12 lentelė)

Lentelė 12. Sveikumo jausmui įtaką darantys veiksniai.

Ar jautiesi sveikas?								
Berniukai					Mergaitės			
	Įvertis (β)	SE	t	p	Įvertis (β)	SE	t	p
Konstantos reikšmė	1,869	0,175	10,669	<0,001	1,903	0,216	8,828	0,001
Ar jautiesi laimingas?	0,393	0,018	22,057	<0,001	0,441	0,021	20,577	<0,001
Amžius	<0,001	0,010	0,083	0,934	-0,043	0,0125	-3,462	<0,001
Finansinė situacija	0,006	0,015	0,400	0,689	0,083	0,018	4,491	<0,001
Tėvai, su kuriais gyvenu namuose	-0,016	0,015	-1,076	0,282	0,036	0,019	1,905	0,057
Patyčios internete	-0,027	0,017	-1,613	0,107	0,019	0,029	0,669	0,504
Patyčios mokykloje	-0,036	0,018	-2,005	0,045	-0,079	0,022	-3,627	<0,001
Patyčios ne mokykloje	-0,054	0,029	-1,888	0,059	-0,065	0,033	-1,970	0,049

SE – standartinė paklaida

Ar jautiesi laimingas? 1-Ne, 2- Iš dalies, 3- Taip

Ar jautiesi sveikas? 1-Ne, 2- Iš dalies, 3- Taip

Patirtos patyčios: 1 – beveik niekada, 2 – rečiau nei kartą per savaitę, 3- dažniau nei kartą per savaitę, 4 beveik kasdien

Tėvai, su kuriais gyvenu namuose: 1- abu biologiniai tėvai, 2 – vienas iš biologinių tėvų ar biologinis tėtis/mama ir patėvis/pamotė, 3-bent vienas iš biologinių tėvų ir kiti asmenys, 4 – giminės, 5 – įsivaikino/globėjai.

Finansinė padėtis – 1- negera, 2- ne itin gera, 3 – gana gera, 4 – gera, 5 – labai gera.

7 REZULTATŲ APTARIMAS

7.1 Patyčios ir jų paplitimas

Patyčios yra plačiai paplitęs reiškinys vaikų ir paauglių amžiaus grupėje. Remiantis 2019 metų UNESCO (Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija) pateiktais duomenimis, per praėjusį mėnesį 32% šios amžiaus grupės respondentų bent vieną dieną patyrė patyčias, o 7,3% patyrė patyčias šešias ar daugiau dienų (7). Nors patyčios vis dar išlieka opi problema tarp paauglių, analizuojant darbo metu pateiktus rezultatus, pastebėta, kad didžioji dalis apklaustųjų, patyčių per paskutinius 6 mėnesius nepatyrė nei vienoje iš pateiktų aplinkų (mokykloje, ne mokyklos aplinkoje ir internete), o tik mažoji dalis patyčias patyrė beveik kasdien. Vis dėlto problema išlieka reikšminga: mokykloje bent kartą per 6 mėnesius patyčias patyrė net ketvirtadalis respondentų, o internete – apie penktadalis ir tai įrodo, kad patyčios yra aktuali paauglių problema Lietuvoje, į kurią būtina atkreipti

dėmesį. Taip pat galima matyti, kad patyčių patyrimas vienoje aplinkoje, didina tikimybę patirti patyčias ir kitoje aplinkoje. Tad dažnai, jeigu paauglys patiria patyčias, pavyzdžiui, mokykloje, jis jas gali patirti ir kitoje aplinkoje. Tai būtų galima susieti su tuo, kad patyčias skatinantys veiksniai yra labiau susiję su pačiu asmeniu, kuris jas patiria, o taip pat patyčių perkėlimas iš vienos aplinkos į kitą yra tik patyčių tęsinys. Pavyzdžiui, kibernetinės patyčios gali būti tik tęsinys prasidėjusių tiesioginių patyčių (7). Nagrinėtoje literatūroje patyčios jauname amžiuje taip pat yra pateikiamos kaip aktuali problema. Tyrimų duomenimis, kas trečias vaikas yra patyręs patyčias kažkuriuo savo gyvenimo etapu, o apie penktadalis kentėjo nuo ilgalaikių patyčių per pastaruosius 6 mėnesius (4). Be to, mokykloje ši problema išlieka aktuali jau kurį laiką, nes ten patyčias kelis metus iš eilės patiria 1 iš 5 mokinių (13,14). Nors tradicinės patyčios jau ilgą laiką matomos kaip problema, pastaruoju metu pastebimas žymus kibernetinių patyčių paplitimo didėjimas. Lyginant HBSC 2014 ir 2022 metų duomenis, matoma, kad šių patyčių daugėja tarp paauglių (3). O šie rezultatai taip pat sutampa su mūsų tyrimo gautais rezultatais, kad reikšminga dalis paauglių teigia patiriantys patyčias internete.

Siekiant išsiaiškinti patyčių paplitimą tarp paauglių, patyčios buvo vertintos pagal demografinius duomenis. Atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad lytis gali daryti reikšmingą įtaką patyčioms, tokius rezultatus atskleidžia ir nagrinėta literatūra - mergaitės dažniau kenčia pasaulyje nuo patyčių nei berniukai (7). Tyrimo rezultatai parodė, kad lytis gali būti reikšminga patyčių patyrimui, tačiau jos poveikis gali skirtis priklausomai nuo aplinkos. Statistiškai reikšmingai mokykloje, mergaitės dažniau patyrė patyčias nei berniukai. Šie rezultatai sutampa su ankstesniais tyrimais - 2017 ir 2022 metų apklausos parodė, kad mergaitės mokykloje patiria daugiau patyčių nei berniukai (13,14). O Serbijoje atliktame tyrime, mergaitės taip pat nurodė, kad yra daugiau patiriančios patyčių mokykloje nei berniukai (25). Tad galima pastebėti tendenciją, kad moteriška lytis dažniau susiduria su patyčiomis mokyklos aplinkoje. Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad internete berniukai statistiškai reikšmingai daugiau patyčių patyrė nei mergaitės. Lyginant gautus rezultatus su kitomis studijomis, atrasti prieštaringi duomenys dėl internete patiriamų patyčių pasiskirstymo pagal lytį. Nors 2019 metais Brazilijoje atliktos apklausos, kurioje dalyvavo 125123 13–17 metų paaugliai, duomenimis, tradicinės patyčias mergaitės (26,5%) kai pir mūsų tyrime patyrė dažniau nei berniukai (19,5%), bet internetines patyčias šiame tyrime patyrė daugiau mergaičių (16,2%) nei berniukų (10,2%) (43), internetinių patyčių pasiskirstymo pagal lytį duomenys skyrėsi nuo mūsų tyrimo, bet rezultatų skirtumams vertinant kibernetines patyčias galėjo turėti įtakos ir tai, kad minėtame tyrime buvo klausiama apie patirtas patyčias tik per paskutines 30 dienų, o mūsų apklausoje tyrėme paskutinių 6 mėnesių patyčių patirtis. Tačiau ir kituose tyrimuose galima matyti, kad internetinės patyčios nebuvo labiau paplitusios tarp berniukų, priešingai nei mūsų tyrime. Pavyzdžiui, Portugalijoje apklausus 599 paauglius, internetines patyčias dažniau patyrė mergaitės nei berniukai, bet rezultatai nebuvo reikšmingi, statistiškai reikšmingai mergaitės patyrė daugiau

tradicinių patyčių (31). Taigi galima matyti, jog internete patiriamoms patyčioms lyties įtaka išlieka, tačiau išsiskiria nagrinėjant literatūrą ir mūsų duomenis. O tradicinių patyčių duomenys, ypač mokykloje, sutampa su mūsų atlikto tyrimo rezultatais ir dažnesnės šių patyčių aukos išlieka mergaitės.

Amžius taip pat gali lemti patyčių dažnumą, vertinant patiriamas patyčias pagal amžių, mūsų tyrime, buvo remtasi klasėse (progimnazijos (7 ir 8) ir gimnazijos (9 ir 10)) patiriamomis patyčiomis. Literatūroje pateikiami duomenys, kad 7-oje klasėje 26,9% vaikų patyrė patyčias, o 10-oje tik 15,8% (14), tad galima stebėti patyčių mažėjimą tampant vyresniais. Mūsų rezultatai taip pat atskleidė, kad patyčių statistiškai reikšmingai mažiau patiria gimnazijos klasių mokiniai, o vertinant amžiaus ir patyčių koreliaciją, buvo gauti rezultatai, kad amžius turi neigiamą ryšį su patyčiomis ir patyčių daugiau patiria jaunesni paaugliai, o augant jų palaipsniui mažėja. Kas taip pat sutampa su 2019 metais pateiktais UNESCO duomenimis, kad kuo vaikai vyresni, tuo mažiau patyčių jie patiria, tačiau taip pat yra teigiama, kad vyresni vaikai gali patirti daugiau kibernetinių patyčių (7), nors mūsų tyrime tai neatsispindėjo. Analizuojant literatūrą, randama įvairių rezultatų apie patyčių pasiskirstymą pagal amžių: Portugalijoje atliktame tyrime, vyresnieji patyrė daugiau tradicinių patyčių, bet rezultatai nebuvo statistiškai reikšmingi, tačiau vyresni respondentai statistiškai reikšmingai patyrė daugiau kibernetinių patyčių (31), nors 2019 metais Brazilijoje atliktame tyrime kibernetinių patyčių buvo patiriama labai panašiai (13 – 15 metų) (13,2%) ir (16 – 17 metų) (13,3%) amžiaus grupėse (43). Vertinant anksčiau pateiktus Lietuvos duomenis, pastebėta, kad patyčias jau kurį laiką dažniau patiria jaunesni paaugliai, o nuo 2014 metų patyčių paplitimas dar labiau pamažėjo tarp vyresnių paauglių. Išsiskiria tik kibernetinių patyčių paplitimas, kurio didėjimas stebimas visose amžiaus grupėse pastaraisiais metais (3). Tačiau tai būtų galima sieti su kibernetinių patyčių dažnėjimu dėl lengvesnio interneto prieinamumo paaugliams (21). Nors literatūros šaltinių duomenys išsiskiria, galima pastebėti, kad patyčioms amžius turi įtaką ir dažniausiai patyčių augant mažėja, tik matomas internetinių patyčių didėjimas, kuris nebūtinai siejamas su amžiumi, tai gali būti siejama su jų didesniu paplitimu dėl dažnesnio technologijų naudojimo ir didesnio interneto pasiekiamumo.

Taip pat mūsų rezultatai atskleidė, kad statistiškai reikšmingai mokykloje ir internete mažiausiai patyčių patyrė respondentai, kurie gyvena mažuose miestuose, o kitose gyvenamosiose vietovėse patyčių buvo patiriama daugiau, bet rezultatai buvo labai panašūs. Tačiau galima pastebėti, kad mokyklose mažesnėse savivaldybėse ir didmiesčių rajonuose patyčios buvo intensyvesnės ir vyko dažniau kartų per savaitę. Tik internetinės patyčios vyko dažniau didmiesčiuose. Nagrinėjant literatūrą, matoma tendencija, kad mažuose miestuose ir kaimiškose vietovėse patyčias patiria daugiausiai paauglių, o didesniuose miestuose ir jų rajonuose patiria mažiau ir rezultatai išlieka tokie patys jau kelis metus iš eilės pagal Jungtinių Amerikos Valstijų duomenis (13,14). Tad nors mūsų rezultatai su literatūra išsiskyrė, galima teigti, kad gyvenamoji vieta turi įtakos patyčių dažnumui arba

jų intensyvumui. O taip pat mažuose miestuose vyksta daugiausiai patyčių mokykloje, lyginant su internetinėmis ir patyčiomis ne mokyklos aplinkoje.

7.2 Patyčių rizikos veiksniai

Nagrinėjant veiksnius, kurie gali lemti patyčias, literatūroje nurodoma, kad patyčioms poveikį turi įvairūs veiksniai. Tokie kaip išvaizdos ypatumai, fizinė ar mokymosi negalia, rasė, religija (7), šeimos finansinė padėtis ir šeimos aplinka (23), ypač patyčioms mokykloje įtaką gali daryti amžius ar lytis (26). Mūsų tyrime buvo atrasti stipriausi ryšiai su patiriamomis patyčiomis tokie kaip jau anksčiau minėtas asmens amžius, taip pat anksčiau paminėta lytis. O ieškant sąsajų su šeimos padėtimi, atrasta, koreliacija, kad paaugliai, kurie gyvena bent su vienu iš biologinių tėvų, patiria mažiau patyčių už paauglius, kurie negyvena su biologiniais tėvais. Tačiau rezultatai nebuvo statistiškai reikšmingi. Tačiau 2015 metais Kinijoje atliktos apklausos metu, analizuojant 793 klausimynus iš pradinių ir vidurinių mokyklų, buvo atrasti statistiškai reikšmingi skirtumai ir daugiausiai patyčių patyrė vaikai, kurių tėvai yra išsiskyrę arba negyvena kartu. O net 39,1% vaikų iš išsiskyrusių šeimų patyrė daugybinę viktimizaciją, kai iš gyvenančių su abiem biologiniais tėvais patyrė žymiai mažiau - 23,3% (44). Taigi nors mūsų tyrime nebuvo atrastų statistiškai reikšmingų rezultatų, šeimos statusas ir tėvų skyrybos gali turėti įtaką patyčių dažnumui. Portugalijos studijos duomenimis, 13,3% buvo patyčių aukos iš asmenų, kurie gyvena su abiem tėvais, o iš gyvenančių su vienu iš tėvų ar kitais asmenimis patyrė patyčias 17,9% (19). Taip pat 2019 metais pateikti Graikijos mokyklose atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad didesnę tikimybę patirti patyčias turi vaikai bei paaugliai gyvenantys tik su vienu iš tėvų. Šiame tyrime taip pat buvo atrasta sąsaja su finansine šeimos situacija ir patyčiomis. Graikijos tyrimo rezultatai atskleidė, kad asmenys iš prastesnės finansinės situacijos šeimų, turi didesnę tikimybę patirti patyčias (19,6%), o iš gero ekonominio statuso šeimų, tikimybė patirti patyčias yra žymiai mažesnė (8%) (45). Kaip ir kita literatūra nurodo, kad šeimos ekonominiai sunkumai ir žemas socialinis statusas yra siejami su didesne patyčių rizika (7). Tačiau galima rasti ir duomenų, kad paaugliai iš labai pasiturinčių šeimų taip pat gali patirti tiek daugiau patyčių nei iš vidutinio finansinio statuso šeimų (14), tai tikriausiai būtų galima sieti su tuo, kad vaikai, kurie išsiskiria iš kitų bet kokioje srityje, turi didesnę riziką patirti patyčias (7). Mūsų tyrimo rezultatai taip pat patvirtina, kad finansinė šeimos situacija yra reikšmingas veiksnys ir turi sąsajas su patiriamomis patyčiomis. Pastebėta tendencija, kad patyčių dažnumas didėja blogėjant šeimos finansinei situacijai. Be to, didžiausią įtaką šeimos finansinė situacija turi patyčioms ne mokyklos aplinkoje, o mažiausią – internete.

7.3 Paauglių psichinė sveikata

Norint išanalizuoti paauglių psichinę sveikatą, atliktame tyrime buvo vertinami paauglių subjektyvios laimės ir sveikumo pojūčiai, nes psichinė sveikata susideda iš įvairių sudedamųjų dalių, kurios asmeniui leidžia susidoroti su stresu ir produktyviai funkcionuoti gyvenime. Kelios iš jų: emocijos, socialiniai įgūdžiai, fizinė sveikata, gyvenimo kokybė (46). Psichinės sveikatos sutrikimai yra paplitę tarp vaikų ir paauglių, o net pusė visų psichinės sveikatos sutrikimų prasideda iki 14 metų amžiaus (47). Atliktame tyrime rezultatai atskleidė, kad apie pusę respondentų jaučiasi laimingi (48,81%), o šiek tiek daugiau nei pusė (63,11%) teigė, kad jaučiasi sveiki. Kad paauglių psichinė sveikata yra šiuo metu svarbi problema pasaulyje nurodoma ir literatūroje, pavyzdžiui, depresijos simptomai yra labiau paplitę tarp paauglių nei tarp jaunesnių suaugusiųjų (29), o taip pat Danijoje atlikti tyrimai nurodo, kad jaunimo, ypač mergaičių, psichologinė gerovė mažėja (15).

Lyginant atlikto tyrimo laimės ir sveikumo jausmą tarp lyčių nustatyta, kad berniukai statistiškai reikšmingai jaučiasi laimingesni ir sveikesni nei mergaitės. Tai sutampa ir su nagrinėta literatūra, 2018 metais Serbijoje atliktame tyrime, kuriame buvo apklausti 11,13 ir 15 metų amžiaus mokiniai, atskleista, kad berniukai yra labiau patenkinti savo gyvenimu nei mergaitės, ir taip pat moteriška lytis buvo vienas iš didžiausių rizikos veiksnių išsivystyti depresijos simptomams (25). O 2023 metais atliktame tyrime Šiauliuose, nustatyta, kad kas penktas 9 – 12 klasių mokinys pasižymėjo prasta psichologine būkle ar depresiška nuotaika. Bei mergaitės dažniau turėjo nusiskundimų prastesne miego kokybe ir savijauta dienos metu (48). 2022 metais atliktame vienuoliktos klasės mokinių tyrime 29,2% mergaičių ir 16,9% berniukų savo sveikatą apibūdino patenkinamai arba blogai (49). Tad nagrinėtos literatūros duomenys sutampa su mūsų tyrimo duomenimis, kad mergaitės dažniau turi sveikatos problemų ar dažniau skundžiasi bloga nuotaika.

Tyrime taip pat buvo atrasta, kad paauglių laimės jausmą abiem lytim veikia šeimos finansinė situacija. Literatūroje duomenys yra skirtingi, pavyzdžiui, minėtame Serbijoje atliktame tyrime taip pat pastebėta, kad paaugliai, esantys iš geresnės socioekonominės padėties yra labiau patenkinti savo gyvenimu (25). Tačiau galima atrasti ir duomenų, kad šeimos finansinė situacija nebuvo statistiškai reikšmingas veiksnys paauglių laimei, kaip įrodė išanalizuoti 1913 paauglių ir jų tėvų duomenys iš Korėjos vaikų ir jaunimo grupės tyrimo (50). Dar vienas veiksnys, kuris turėjo įtakos paauglių laimės ir sveikumo jausmui buvo tėvai, su kuriais jie gyvena namuose. Mūsų tyrimo rezultatai atskleidė, kad yra statistiškai reikšminga koreliacija ir paaugliai laimingesni ir sveikesni gyvendami su abiem biologiniais tėvais. Tai būtų galima susieti su literatūroje nurodytais duomenimis, pavyzdžiui, Nyderlanduose atliktoje studijoje, kurioje dalyvavo 2230 paaugliai, buvo nustatyta, kad ankstyvame amžiuje patirtos tėvų skyrybos turi įtakos paauglių psichinei sveikatai ir elgesio sutrikimams. Paaugliai prieš tėvų skyrybas nurodo mažiau emocinių ir elgesio problemų, tai reiškia, kad

šeimyninės aplinkybės turi didelę svarbą paauglių psichinei sveikatai (40). O taip pat literatūroje nurodyta, kad teigiami santykiai šeimoje, kurie suteikia paramos, pasitikėjimo, emocinio saugumo, gali padėti sumažinti patiriamą stresą ir padidinti savivertę (6).

7.4 Patyčių poveikis paauglių laimės jausmui

Vienas iš veiksnių, kuris gali daryti įtaką paauglių laimės jausmui yra patyčios. Remiantis gautais tyrimo rezultatais, didžioji dalis paauglių, kurie beveik niekada nepatyrė patyčių, yra laimingesni už patyrusius patyčias. O didesnė dalis patyrusių patyčias beveik kasdien, jaučiasi nelaimingi arba laimingi tik iš dalies bei tik ketvirtadalis, patyrusių patyčias beveik kasdien mokykloje ir už jos ribų teigia, kad jaučiasi laimingi. Anksčiau minėtame Kinijos tyrime pateikta, kad daugybinė viktimizacija yra vienas stipriausių depresiją prognozuojančių veiksnių, lyginant su individualiais demografiniais veiksniais ar tėvų skyrybomis (44). Taip pat literatūroje randami duomenys, kad būtent patyčios internete yra vienas iš svarbesnių veiksnių depresijos ar nerimo simptomų atsiradimui (39). Mūsų atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad patyčios, nesvarbu, kurioje aplinkoje patirtos, turi statistiškai reikšmingą neigiamą ryšį su laimės jausmu, tačiau beveik kasdien patiriamos patyčios internete mažiausiai veikia paauglių laimės jausmą lyginant su patyčiomis mokykloje ir ne mokyklos aplinkoje. HBSC 2022 metų apklausos duomenys taip pat nurodė, kad patyčių aukos turi didesnę tikimybę jaustis nelaimingi, tačiau nebuvo atrastų didelių skirtumų tarp tradicinių patyčių ir kibernetinių patyčių poveikio laimės jausmui (3). Tačiau nors mūsų tyrime kibernetinės patyčios mažiausiai veikė paauglių laimės jausmą, jos yra svarbus veiksnys paauglių psichinei sveikatai ir literatūroje galima pastebėti, kad kibernetinės patyčios koreliuoja su depresijos ir nerimo simptomais, o tiek paaugliai, kurie kursto ir patiria patyčias, tiek tik patyčių aukos nurodo vienus stipriausių depresijos simptomų ir žemiausią subjektyvios gerovės patyrimą, kaip buvo nustatyta Švedijoje išanalizavus 1707 paauglių užpildytus klausimynus (39).

Mokykloje patyčios mūsų tyrime panašią įtaką turėjo abiem lytim. Yra nustatyta, kad gera atmosfera mokykloje padeda sumažinti depresijos simptomus (51), taigi paaugliai, kurie jaučiasi gerai mokykloje, joje nepatiria per didelio krūvio, turi gerus santykius su bendraklasiais ir mokytojais, nurodo didesnę pasitenkinimą gyvenimu (25). Suprastėjusi savijauta mokykloje ar patirtos patyčios gali turėti ir neigiamą įtaką akademiniams pasiekimams, nes patiriantys patyčias paaugliai nebenori į ją eiti, tampa nervingi joje ir namuose (22), dažnai dėl patyčių praleidžia pamokas (4) ir prastėja jų pasiekimai mokykloje, o prasti mokymosi rezultatai gali kelti mokiniui stresą ir, kaip parodė Serbijoje atlikto tyrimo rezultatai, kad gali prisidėti prie psichinės sveikatos sutrikimų ar net depresijos išsivystymo, nes depresijos simptomai buvo susiję su psichocialiniais veiksniais kaip didelis mokymosi krūvis ir patiriamos patyčios mokykloje (25). Taip pat vertinant mūsų tyrime dalyvavusių

respondentų skirtingoje aplinkoje patiriamų patyčių įtaką laimės jausmui tarp lyčių, buvo pastebėta, kad berniukų laimės jausmą labiausiai neigiamai veikia patyčios ne mokyklos aplinkoje, o mergaičių - internete. Taigi galima matyti, kad patyčios, nesvarbu kurioje aplinkoje patiriamos, gali turėti įtakos paauglių laimės jausmui.

7.5 Patyčių poveikis sveikumo jausmui

Patyčios taip pat gali sukelti įvairių fiziologinių simptomų, tokių kaip galvos skausmas, miego sutrikimai (52), nugaros ar skrandžio skausmai (10). O atliktos studijos nurodo, kad patyčias patiriantis jaunimas turi didesnę tikimybę susidurti su sveikatos sutrikimais nei patyčių nepatiriantys asmenys (52). Be to somatinių nusiskundimų paplitimas turi tiesioginių sąsajų su moksleivių ir paauglių socialine aplinka – patirtu psichologiniu smurtu ar patyčiomis (10). Pagal 2022 metų HBSC paaugliai, kurie tyčiojasi ar patiria patyčias (tiek tradicines, tiek kibernetines) turi didesnę tikimybę turėti psichosomatinių nusiskundimų (3). Tačiau mūsų duomenyse galima matyti ir rezultatus, kad net ir dažnai patiriantys patyčias, didelė respondentų dalis nurodė, kad jaučiasi sveiki ar iš dalies sveiki. Tačiau sveikumo jausmui patyčios daro įtaką ir visgi buvo atrastos statistiškai reikšmingos sąsajos tarp patyčių ir sveikumo jausmo, dažnėjančios patyčioms, nesvarbu kurioje aplinkoje, paauglių sveikumo jausmas mažėja. O net penktadalis beveik kasdien patiriančių patyčias mokykloje ir trečdalis patiriančių jas už mokyklos ribų, nesijaučia laimingi. Tad daugiau patiriantys patyčių, gali išreikšti daugiau nusiskundimų sveikata. Mūsų duomenimis patyčios sveikumo jausmui didesnę įtaką turi mergaitėms nei berniukams. Mergaičių sveikumo jausmui reikšmingą įtaką turėjo ir patyčios mokykloje, ir ne mokykloje, o berniukams – tik mokykloje. Taip pat tiek 2017 metų Jungtinių Amerikos Valstijų duomenimis iš patyrusių patyčias mergaitės, daugiau (16,7%) nei berniukai (9,7%), tiek 2022 metų daugiau mergaičių (17,1%) nei berniukų (8,9%) nurodė fizinės sveikatos nusiskundimus (13,14), tad galima pastebėti, kad nors patyčios veikia abiejų lyčių fizinę sveikatą, didesnę įtaką turi mergaitėms. Nagrinėjant literatūrą taip pat atrasta, kad prastesne fizine sveikata skundžiasi tiek patiriantys patyčias, tiek patys jas sukeliantys (10). O patyčios gali sveikatai turėti ir pasekmių ateityje. Nustatyta, kad vyrai ir moterys, vaikystėje patyrę patyčias, turi aukštesnius uždegiminius rodiklius, o moterys, iš kurių buvo tyčiojamosi, turi didesnę riziką nutukti praėjus daug metų nuo patirtų patyčių. (9). Kadangi patyčios yra aktuali problema ir tarp mūsų tyrime dalyvavusių respondentų jos yra paplitusios, galima teigti, kad patyčios yra svarbus veiksnys paauglių psichinei sveikatai ir veikia tiek jų laimės jausmą, tiek gali turėti įtakos fizinei sveikatai ir sveikumo jausmui tiek dabar, tiek somatiniai simptomai ir ligos gali tęstis suaugus.

Rezultatai taip pat atskleidė, kad be patyčių, sveikumo jausmas yra susijęs su paauglių laimės jausmu ir turi įtakos tiek mergaitėms, tiek berniukams. Paaugliai, kurie jaučiasi sveiki, jaučiasi ir

laimesnesni. Ir atvirkščiai, paaugliai, kurie jaučiasi laimingi, jaučiasi ir sveikesni. Nustatyta, kad apie vienas iš trijų sergančiųjų depresija ar susiduriančių su nerimu, gali patirti tokių somatinių simptomų kaip nuovargis, galvos svaigimas ar nemalonūs pojūčiai pilve (53). 2024 metais pateiktame tyrime, kuriame buvo vertinami simptomai, fizinis aktyvumas ir bendra savijauta, o klausimyną pildė 12 metų ir vyresni vaikai bei jų tėvai, pateikta, kad vaikai, kurie turi lėtinių ligų, dažnai turi emocinių ir nuotaikos sutrikimų. Taip pat įvairūs somatiniai simptomai, pavyzdžiui nuovargis, yra siejami su depresija vaikystėje ar paauglystėje (54). Taigi galima teigti, kad sveikumo jausmas turi įtakos jaunuolių emocinei būklei ir gali paveikti laimės jausmą. O kadangi patyčios gali turėti neigiamą įtaką tiek sveikumo jausmui, tiek laimės jausmui, tai yra ir svarbios paauglių psichinei sveikatai.

8 IŠVADOS

1. Įvertinus patyčių paplitimą ir atsiradimo priežastis Lietuvos mokyklose, tyrimo duomenys atskleidė, jog patyčios labiausiai paplitusios mokykloje. Dažniau mokykloje patyčias patiria mergaitės nei berniukai, o internete daugiau patyčios paplitusios tarp berniukų, todėl galima teigti, kad lytis turi įtakos patyčių paplitimui. Taip pat rezultatai atskleidė, kad mažiau patyčių patyrė paaugliai iš vyresnių klasių, o taip pat atrasta neigiama koreliacija tarp patyčių ir amžiaus, tad galime teigti, kad patyčių paplitimui turi įtakos amžius ir asmeniui augant, patyčių mažėja. Kiti veiksniai, kurie gali turėti įtakos patyčioms yra tokie kaip: šeimos finansinė situacija bei jau patiriamos patyčios kažkurioje aplinkoje, tad galima teigti, kad patyčių atsiradimui įtakos gali turėti įvairūs asmeniniai bei aplinkos veiksniai.
2. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tik apie pusė paauglių išsako besijaučiantys laimingi ir šiek tiek daugiau nei pusė nurodo, kad jaučiasi sveiki. Todėl galima daryti prielaidą, kad reikšminga dalis paauglių susiduria su emociniais ir fizinės sveikatos sunkumais, todėl jų psichinė sveikata yra aktuali problema Lietuvoje.
3. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad paauglių sveikumo ir laimės jausmai yra tarpusavyje susiję, o taip pat berniukai jaučiasi sveikesni ir laimesnesni nei mergaitės bei paaugliai jaučiasi laimesnesni ir sveikesni esant geresnei šeimos finansinei situacijai ir gyvenant su abiem biologiniais tėvais. Dar vienas iš veiksnių turėjęs įtaką paauglių psichinei sveikatai buvo patyčios, kurios patiriamos nesvarbu kurioje aplinkoje, turi sąsajas su laimės ir sveikumo jausmu. Todėl galima teigti, kad paauglių psichinei sveikatai turi įtakos įvairūs veiksniai, kurie gali būti ir susiję vieni su kitais, bet patyčios išlieka vienu iš svarbių veiksnių, kuris turi įtakos paauglių psichinei sveikatai.

9 PASIŪLYMAI

1. Mokymosi įstaigoms:

- 1) Atsižvelgiant į tai, kad didelė dalis patyčių tarp paauglių vyksta mokykloje, rekomenduojama skatinti ir plėtoti mokyklose vykstančias patyčių prevencijos programas. Šios programos turėtų būti orientuotos ne tik į patyčių prevenciją, bet ir į pagalbą jau patyrusiems patyčias, skatinti atviras diskusijas apie patyčias bei stiprinti mokinių tarpusavio ryšį.
- 2) Taip pat tikslinga didinti psichologų prieinamumą mokymosi įstaigose bei užtikrinti galimybę mokiniams visada gauti pagalbą, o, esant poreikiui, gauti anonimišką pagalbą.

2. Visuomenei:

- 1) Atsižvelgiant į kibernetinių patyčių augantį paplitimą, rekomenduojama ugdyti mokyklinio amžiaus vaikų ir jų šeimos narių atsakingą elgesį internete. Svarbu šviesti apie asmeninių duomenų apsaugą ir galimas atsakomybes, kylančias už netinkamą elgesį kibernetinėje erdvėje.

3. Sveikatos politikos formuotojams:

- 1) Rekomenduojama skatinti bendradarbiavimą tarp mokyklų, šeimos bei sveikatos apsaugos specialistų, siekiant užtikrinti, kad pagalba patyrusiems patyčias paaugliams būtų lengviau prieinama ir veiksmingesnė. Taip pat svarbu skatinti tėvų įsitraukimą į vaiko emocinę gerovę bei organizuoti mokymus tiek tėvams, tiek pedagogams apie tai, kaip atpažinti patyčias ir į jas tinkamai reaguoti.

10 LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Méndez I, Jorquera AB, Ruiz-Esteban C, Martínez-Ramón JP, Fernández-Sogorb A. Emotional Intelligence, Bullying, and Cyberbullying in Adolescents. *Int J Environ Res Public Health*. 2019 m. gruodžio;16(23):4837.
2. Srinivasan SP, Arumugam C, Rangeela E, Raghavan V, Padmavati R. Bullying among children and adolescents in the SAARC countries: A scoping review. *Heliyon*. 2022 m. birželio 27 d.;8(7):e09781.
3. Pristatymas.pdf [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 6 d.]. Adresas: <https://hbcs.lt/wp-content/uploads/2024/04/Pristatymas.pdf>
4. Wolke D, Lereya ST. Long-term effects of bullying. *Arch Dis Child*. 2015 m. rugsėjo 1 d.;100(9):879–85.
5. John A, Glendenning AC, Marchant A, Montgomery P, Stewart A, Wood S, ir kt. Self-Harm, Suicidal Behaviours, and Cyberbullying in Children and Young People: Systematic Review. *J Med Internet Res*. 2018 m. balandžio 19 d.;20(4):e129.
6. Man X, Liu J, Xue Z. Effects of Bullying Forms on Adolescent Mental Health and Protective Factors: A Global Cross-Regional Research Based on 65 Countries. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 m. vasario 18 d.;19(4):2374.
7. Armitage R. Bullying in children: impact on child health. *BMJ Paediatr Open*. 2021 m. kovo 11 d.;5(1):e000939.
8. Chemnad K, Aziz M, Abdelmoneium AO, Al-Harashsheh S, Baghdady A, Al Motawaa FY, ir kt. Adolescents' Internet addiction: Does it all begin with their environment? *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*. 2023 m. liepos 4 d.;17(1):87.
9. Arseneault L. Annual Research Review: The persistent and pervasive impact of being bullied in childhood and adolescence: implications for policy and practice. *J Child Psychol Psychiatry*. 2018 m.;59(4):405–21.
10. Šmigelskas K, Lukoševičiūtė J, Slapšinskaitė A, Vaičiūnas T, Bulotaitė J, Žemaitaitytė M, ir kt. Lietuvos moksleivių gyvenimo ir sveikata: 2018 m. situacija ir tendencijos.

11. Lin CW, Lee KH, Hsiao RC, Chou WJ, Yen CF. Relationship between Bullying Victimization and Quality of Life in Adolescents with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) in Taiwan: Mediation of the Effects of Emotional Problems and ADHD and Oppositional Defiant Symptoms. *Int J Environ Res Public Health*. 2021 m. sausio;18(18):9470.
12. Zhao L, Wu Y, Huang X, Zhang L. Network Anonymity and Cyberbullying among Chinese Adolescents: A Moderated Mediation Model. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 m. sausio;19(2):637.
13. Student Reports of Bullying: Results From the 2017 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey | IES [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 7 d.]. Adresas: <https://nces.ed.gov/use-work/resource-library/data/tables/student-reports-bullying-results-2017-school-crime-supplement-national-crime-victimization-survey?pubid=2019054>
14. Student Reports of Bullying: Results From the 2022 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey | IES [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 7 d.]. Adresas: <https://nces.ed.gov/use-work/resource-library/data/tables/student-reports-bullying-results-2022-school-crime-supplement-national-crime-victimization-survey?pubid=2024109>
15. Winding TN, Skouenborg LA, Mortensen VL, Andersen JH. Is bullying in adolescence associated with the development of depressive symptoms in adulthood?: A longitudinal cohort study. *BMC Psychol*. 2020 m. lapkričio 19 d.;8:122.
16. Adolescent health [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 6 d.]. Adresas: <https://www.who.int/health-topics/adolescent-health>
17. Lauriola M, Malerba A, Marini M, Parisse C, Prislei L, Bottesi G, ir kt. Stability and Change in Intolerance of Uncertainty and Its Association with Interpretation Bias in Social Situations: A Longitudinal Study of Italian Adolescents. *Adolescents*. 2024 m. gruodžio;4(4):564–86.
18. van Harmelen AL, Gibson JL, St Clair MC, Owens M, Brodbeck J, Dunn V, ir kt. Friendships and Family Support Reduce Subsequent Depressive Symptoms in At-Risk Adolescents. *PLoS ONE*. 2016 m. gegužės 4 d.;11(5):e0153715.
19. Fraga S, Soares S, Peres FS, Barros H. Household Dysfunction Is Associated With Bullying Behavior in 10-year-old Children: Do Socioeconomic Circumstances Matter? *J Interpers Violence*. 2021 m. lapkričio 16 d.;37(15–16):NP13877–901.

20. Šmigelskas K, Vaičiūnas T, Lukoševičiūtė J, Malinowska-Cieślik M, Melkumova M, Movsesyan E, ir kt. Sufficient Social Support as a Possible Preventive Factor against Fighting and Bullying in School Children. *Int J Environ Res Public Health*. 2018 m. gegužės;15(5):870.
21. Oliveira WA de, Esteca AMN, Wechsler SM, Menesini E. Bullying and Cyberbullying in School: Rapid Review on the Roles of Gratitude, Forgiveness, and Self-Regulation. *Int J Environ Res Public Health*. 2024 m. liepos;21(7):839.
22. SUBAČIŪTĖ J. Judėjimo negalią turinčių paauglių patirtys: švietimo socialinis laukas. *Filos Sociol*. 2020 m. balandžio 1 d.;31(2):157–64.
23. Rus M, Călin MF, Sandu ML, Taseţe T. Predictive factors regarding bullying behavior in Romanian schools. *Front Psychol*. 2024 m. rugsėjo 26 d.;15:1463981.
24. Savaş Ç, Aras N, Gençoğlu G, Özdemir MH. Violence and bullying at school: 10-year data from the Forensic Medicine Department of a University Hospital in Türkiye. *Turk J Trauma Emerg Surg*. 2024 m. rugpjūčio 2 d.;30(8):610–8.
25. Skoric D, Rakic JG, Jovanovic V, Backovic D, Soldatovic I, Zivojinovic JI. Psychosocial school factors and mental health of first grade secondary school students—Results of the Health Behaviour in School-aged Children Survey in Serbia. *PLOS ONE*. 2023 m. lapkričio 9 d.;18(11):e0293179.
26. Song Y mai, Kim S. Effects of a Social and Emotional Competence Enhancement Program for Adolescents Who Bully: A Quasi-Experimental Design. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 m. birželio 15 d.;19(12):7339.
27. Sharma B, Lee TH, Nam EW. Loneliness, Insomnia and Suicidal Behavior among School-Going Adolescents in Western Pacific Island Countries: Role of Violence and Injury. *Int J Environ Res Public Health*. 2017 m. liepos;14(7):791.
28. Quintana-Orts C, Rey L. Traditional Bullying, Cyberbullying and Mental Health in Early Adolescents: Forgiveness as a Protective Factor of Peer Victimization. *Int J Environ Res Public Health*. 2018 m. spalio 28 d.;15(11):2389.
29. Varela JJ, Hernández C, Miranda R, Barlett CP, Rodríguez-Rivas ME. Victims of Cyberbullying: Feeling Loneliness and Depression among Youth and Adult Chileans during the Pandemic. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 m. sausio;19(10):5886.

30. Samara M, Da Silva Nascimento B, El-Asam A, Hammuda S, Khattab N. How Can Bullying Victimisation Lead to Lower Academic Achievement? A Systematic Review and Meta-Analysis of the Mediating Role of Cognitive-Motivational Factors. *Int J Environ Res Public Health*. 2021 m. vasario 24 d.;18(5):2209.
31. Monteiro AP, Marques F, Relva IC, Simões M, Sani AI, Correia E. The Relation Between Bullying and Cyberbullying, Emotional Intelligence, and Empathy in Portuguese Adolescents. *Adolescents*. 2024 m. gruodžio;4(4):620–34.
32. Sittichai R, Smith PK. Information Technology Use and Cyberbullying Behavior in South Thailand: A Test of the Goldilocks Hypothesis. *Int J Environ Res Public Health*. 2020 m. sausio;17(19):7122.
33. Alismaiel OA. Digital Media Used in Education: The Influence on Cyberbullying Behaviors among Youth Students. *Int J Environ Res Public Health*. 2023 m. sausio;20(2):1370.
34. Mental health [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 6 d.]. Adresas: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
35. Galson SK. MENTAL HEALTH MATTERS. *Public Health Rep*. 2009 m.;124(2):189–91.
36. Hysing M, Askeland KG, La Greca AM, Solberg ME, Breivik K, Sivertsen B. Bullying Involvement in Adolescence: Implications for Sleep, Mental Health, and Academic Outcomes. *J Interpers Violence*. 2021 m. rugsėjo 1 d.;36(17–18):NP8992–9014.
37. Lesinskiene S, Girdzijauskiene S, Gintiliene G, Butkiene D, Puras D, Goodman R, ir kt. Epidemiological study of child and adolescent psychiatric disorders in Lithuania. *BMC Public Health*. 2018 m. balandžio 24 d.;18:548.
38. CHILD AND ADOLESCENT MENTAL HEALTH. 2022 National Healthcare Quality and Disparities Report [Internet] [Prieiga per internetą]. Agency for Healthcare Research and Quality (US); 2022 [žiūrėta 2025 m. vasario 7 d.]. Adresas: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK587174/>
39. Hellfeldt K, López-Romero L, Andershed H. Cyberbullying and Psychological Well-being in Young Adolescence: The Potential Protective Mediation Effects of Social Support from Family, Friends, and Teachers. *Int J Environ Res Public Health*. 2020 m. sausio;17(1):45.

40. Tullius JM, De Kroon MLA, Almansa J, Reijneveld SA. Adolescents' mental health problems increase after parental divorce, not before, and persist until adulthood: a longitudinal TRAILS study. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2022 m.;31(6):969–78.
41. Ebersson AD. Nacionalinė švietimo agentūra - » Smurto ir patyčių prevencija [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 6 d.]. Adresas: <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalba/prevencinio-darbo-sritys/smurto-ir-patyciu-prevencija/>
42. Žeimantienė et al. - Aurelija Jocaitė, Jurgita Smiltė Jasiulionė, Rober.pdf [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 18 d.]. Adresas: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/10/SAC-SMM-Vaiku-linija-A4-reagavimo-i-patycias-mokyloje-rekomendacijos-2019-04.pdf>
43. Malta DC, de Oliveira WA, Prates EJS, de Mello FCM, Moutinho C dos S, Silva MAI. Bullying among Brazilian adolescents: evidence from the National Survey of School Health, Brazil, 2015 and 2019. *Rev Lat Am Enfermagem*. 30(spe):e3679.
44. Chen M, Chan KL. Parental absence, child victimization, and psychological well-being in rural China. *Child Abuse Negl*. 2016 m. rugsėjo 1 d.;59:45–54.
45. Pervanidou P, Makris G, Bouzios I, Chrousos G, Roma E, Chouliaras G. Bullying victimization: Associated contextual factors in a Greek sample of children and adolescents. *Psychiatriki*. 2019 m. spalio 1 d.;30(3):216–25.
46. Fusar-Poli P, Salazar de Pablo G, De Micheli A, Nieman DH, Correll CU, Kessing LV, ir kt. What is good mental health? A scoping review. *Eur Neuropsychopharmacol*. 2020 m. vasario 1 d.;31:33–46.
47. Kaushik A, Kostaki E, Kyriakopoulos M. The stigma of mental illness in children and adolescents: A systematic review. *Psychiatry Res*. 2016 m. rugsėjo 30 d.;243:469–94.
48. Vaserytė O, Gruodytė-Račienė R. Vyresnių klasių moksleivių sveikatą stiprinantis fizinis aktyvumas, miego kokybė ir psichoemocinė savijauta. *Public Health* [Prieiga per internetą]. 2024 m. rugsėjo 12 d. [žiūrėta 2025 m. vasario 17 d.];106(3). Adresas: <https://visuomenessveikata.hi.lt/ojs/index.php/zurnalas/article/view/37>

49. Kriaucionienė et al. - Lietuvos moksleivių ir suaugusių gyventojų sveikat.pdf [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2025 m. vasario 17 d.]. Adresas: <https://lsmu.lt/wp-content/uploads/e-BOOK-lock-2023-Lietuvos-moksleiviu-parengimas%E2%80%93Uzs142-B5.pdf>
50. Kim KM, Chung US. Can Money Buy Happiness for a Family? Family Income, Parenting Style, and Life Satisfaction in Parents and Adolescents. *Clin Child Psychol Psychiatry*. 2021 m. liepos 1 d.;26(3):823–38.
51. Zhai B, Li D, Li X, Liu Y, Zhang J, Sun W, ir kt. Perceived school climate and problematic internet use among adolescents: Mediating roles of school belonging and depressive symptoms. *Addict Behav*. 2020 m. lapkričio 1 d.;110:106501.
52. Shaver N, Michaelson V, Pickett W. Do Spiritual Health Connections Protect Adolescents When They Are Bullied: A National Study of 12,593 Young Canadians. *J Interpers Violence*. 2022 m. liepos;37(13–14):NP11034–65.
53. Zheng F, Duan Y, Li J, Lai L, Zhong Z, Hu M, ir kt. Somatic symptoms and their association with anxiety and depression in Chinese patients with cardiac neurosis. *J Int Med Res*. 2019 m. spalio;47(10):4920–8.
54. Kunigeliene R, Kinciniene O, Usonis V, Lesinskiene S. The Relationship between Depression Symptoms and Physical Activity in Children with Idiopathic Ventricular Extrasystoles. *Medicina (Mex)*. 2024 m. vasario;60(2):213.

11 PRIEDAI

Priedas Nr. 1 Etikos komisijos leidimas

VILNIAUS UNIVERSITETO
MEDICINOS FAKULTETO
SVEIKATOS MOKSLŲ INSTITUTAS

NUTARIMAS

DĖL VYKDOMOJO TYRIMO „VAIKŲ PSICHIKOS SVEIKATOS SITUACIJOS TYRIMAS:
POKYČIAI DINAMIKOJE IR COVID-19 PANDEMIJOS POVEIKIS (TYRIMO VADOVĖ
PROF. DR. SIGITA LESINSKIENĖ) PROTOKOLO IR INSTRUMENTO VERTINIMO

2023-06-01 Nr. KT-191
Vilnius

1. SVARSTYTA. Vykdomojo tyrimo „Vaičių psichikos sveikatos situacijos tyrimas: pokyčiai dinamikoje ir Covid-19 pandemijos poveikis (tyrimo vadovė prof. dr. Sigita Lesinskiene) protokolo ir instrumento vertinimas. Įvertintas darbo tyrimo protokolo ir instrumento turinys.

NUTARTA:

Vykdomojo tyrimo „Vaičių psichikos sveikatos situacijos tyrimas: pokyčiai dinamikoje ir Covid-19 pandemijos poveikis (tyrimo vadovė prof. dr. Sigita Lesinskiene) protokolo ir instrumento turinys neprieštarauja vykdomojo tyrimo etikos normoms ir VU MF SMI Mokslinių tyrimų etikos komisija pritaria tyrimo instrumento naudojimui.

VU MF Sveikatos mokslų instituto direktorė
VU MF SMI Slaugos katedros vadovė

prof. dr. Natalja Istomina